

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО

ПАСІЧНИК ВІКТОРІЯ МИХАЙЛІВНА

УДК 796.01:796.11-053.4(043.5)

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ
ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення

Реферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з фізичного виховання та спорту

Львів – 2023

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Реформування соціально-політичного й організаційно-економічного життя суспільства безпосередньо та ґрунтовно впливає на національну систему освіти. У цьому сенсі надзвичайно важливим є сприяння раціональності та неперервності якісних освітніх впливів стосовно навчання й виховання дітей.

Загалом пріоритети розвитку освіти в Україні визначено на рівні Указу Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» та «Базового компонента дошкільної освіти». Здоровий спосіб життя, підвищення рухового режиму, удосконалення фізкультурно-оздоровчої роботи, обґрунтування методології фізичного виховання дітей спрямовані на віддалене формування ціннісно орієнтованої особистості.

Дошкільний вік – один із найвідповідальніших періодів у житті кожної людини, оскільки саме в ці роки формується особистість людини, закладаються основи її гармонійного розумового й фізичного розвитку, фундамент здоров'я. Проблема збереження та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку перебуває в центрі уваги, що відображено в низці державних документів: у Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI ст.») тощо.

У численних нормативно-правових документах підтверджено пріоритетність завдань розвитку дошкільної освіти з акцентами на збереження та зміцнення фізичного, психічного, соціального й духовного здоров'я дитини. Прикладом цього є зміст Закону України «Про дошкільну освіту» та «Базового компонента дошкільної освіти». Зокрема, в останньому відображено концептуальні підходи й пріоритетні цінності, пов'язані з турботою про фізичне та психічне здоров'я дитини.

Актуальності обраної проблематики збереження фізичного та психічного здоров'я дитини надає зовнішнє середовище, яке характеризується вираженими соціально-економічними впливами на розвиток дитини. Наявні критичні тенденції інтенсифікації життя, розвитку технологій сприяли прагненню дорослих підвищити увагу до освітньо-виховного компонента, постійного збільшення обсягу й темпу навчального навантаження, загального підвищення статичних навантажень на організм, що свідчить про стійку тенденцію зниження показників фізичного стану дітей дошкільного віку (Н.Ф. Денисенко та ін., 2010; Т.О. Піроженко, 2014; Т.К. Андрющенко, 2015; Н.Є. Пангелова, Д.Ю. Цапук, 2018; А.І. Чаговець, 2019; Н.В. Москаленко та ін., 2020; О.В. Андреева, А.О. Чеверда, 2021; Н.А. Кулик, 2021).

Загально визнано, що рухова активність є основною ознакою розвитку й життя, стрижнем усієї життєдіяльності й поведінки дошкільника (Н. Ф. Денисенко, О.П. Аксьонова, 2009; О. Бар-Ор, Т. Роуланд, 2009; George Graham, S.A. Holt, M. Parker, 2011; Л.Л. Галаманджук, 2015; Т.Ю. Круцевич, 2018; Н.Є. Пангелова та ін., 2021). Тож великого значення набуває процес фізичного

виховання, що здійснюється в освітньому просторі закладу дошкільної освіти і відіграє роль конгломерату всіх видів виховання. Саме фізичне виховання є особливим видом діяльності, що сприяє вихованню фізичних, моральних, інтелектуальних, психічних якостей і пов'язане з формуванням гармонійної особистості та її здоров'я (Н.В. Москаленко, 2014; О.Д. Дубогай, А.В. Цьось, 2017; Т.Ю. Круцевич та ін., 2017; Е.С. Вільчковський, Т.І. Курок, 2019; Н.Є. Пангелова та ін., 2020).

Провідні українські вчені (О.А. Томенко, А.Ю. Старченко, 2016; І.Р. Боднар, 2017; Н.М. Гончарова, 2019; Н.В. Москаленко та ін., 2019; О.В. Андреева, Р.О. Сухомлинов, 2021; Н.Є. Пангелова та ін., 2021) у своїх працях акцентують на потребі кардинальної перебудови процесу фізичного виховання в навчальних закладах, упровадженні інноваційних технологій, підходів щодо організації фізкультурно-оздоровчої роботи в системі навчання дітей.

Важливим напрямом фізичного виховання дітей дошкільного віку є використання різноманітних форм і засобів для їх гармонійного розвитку, серед яких важливе місце відведено ігровій діяльності. Серед специфічних дитячих форм діяльності гра стоїть на першому місці. Виокремлені в програмі «Я у світі» сім ліній розвитку дошкільника пов'язані з ігровою діяльністю, яку, завдяки важливому внеску в емоційний, соціальний, фізичний, інтелектуальний і вольовий розвиток дитини, заслужено називають провідною діяльністю, що спонукає до її поширеного використання (Т.О. Піроженко, 2016).

Сучасні уявлення про формування соціального, психомоторного та інших компонентів розвитку дитини (О.Л. Богініч, 2007, 2014; М. Lynch, 2015; Г.В. Беленька, Л.В. Гаращенко, 2018) пов'язані із виокремленням і доведенням суперечності між потребою в русі й можливістю її реалізації в руховій діяльності, реалізованій за допомогою гри. Потенційні можливості ігрової діяльності як педагогічного засобу зумовлені низкою чинників, а саме: ігрова діяльність є активною формою пізнання світу, способом залучення дитини в соціальні відносини, ефективним розвивальним середовищем, первинною спробою втілити в життя те, чого навчилася дитина.

Саме в грі відбувається розвиток психологічних механізмів рухової діяльності, зокрема і здібностей. Перевага підходу ігрового моделювання занять з фізичного виховання перед традиційною полягає в тому, що розвиток рухової функції дитини відбувається у специфічній, властивій дошкільнятам ігровій діяльності, що активізує їх пізнавальну й рухову активність.

Ігрову діяльність у педагогічних розробках вивчають досить широко, її трактують як своєрідний засіб, метод і форму розвитку дитини дошкільного віку (Н.В. Кудикіна, 2012; Т.О. Піроженко, К.В. Карасьова, 2014; Т.І. Поніманська, 2015; Т.О. Піроженко, 2016; Н.П. Пихтіна, 2018).

Водночас ігрову діяльність у фізичному вихованні дітей дошкільного віку здебільшого досліджено вузькоспрямовано, без достатнього рівня теоретико-методичного обговорення та узагальнення цієї науково-прикладної проблематики галузі фізичної культури і спорту. У спеціальній науковій літературі

акумульовано знання сучасних дослідників про різні напрями розроблення ігрових видів діяльності зі різноспрямованою метою фізичного виховання, а саме: морального розвитку (Є.Г. Яхно, 2011); корекційно-оздоровчого використання (Л.В. Калуська, З.В. Калуський, М.М. Гуменюк, 2008; Н.Ф. Денисенко, 2010; М.М. Єфименко, 2014; Н.Б. Петренко, 2018); розвитку психомоторних здібностей (О.Г. Лахно, 2013); розвитку пізнавальних здібностей (Н.Є. Пангелова, А.А. Пивовар, 2018); розвитку мислення та мовлення (В.В. Поліщук, 2008). Переважну більшість розроблених програм зорієнтовано на застосування спортивних ігор (О.Л. Богиніч, Ю.М. Бабачук, 2014; Г.В. Петренко, 2017; О.Є. Конох, 2014; Л.М. Максименко, 2019; Р.О. Сухомлинов, 2021); рухливих ігор (І.В. Лущик, 2008); ігор у воді (Л.І. Назаркевич, 2018); українських народних ігор (А.Я. Вольчинський, 2009; Я.А. Смаль, 2017; С.І. Матвієнко, І.І. Заплішний, 2017; І.С. Кліш, В.І. Гордійчук, 2020); танцювальних ігор (О.В. Андрєєва, А.О. Чеверда, 2022; А.С. Шевчук, 2016); ігрового дитячого фітнесу (А.Ю. Старченко, 2015); ігрових інформаційних технологій (А.Є. Подоляка, 2011).

Тож постає важлива науково-прикладна проблема відсутності концепції ігрової діяльності дітей дошкільного віку у процесі фізичного виховання. Вона зумовлює потребу об'єднати в цілісну систему досвід наукового знання та розв'язання низки суперечностей, зокрема між формуванням здібностей дітей дошкільного віку і потребою розроблення механізмів впливу на них за допомогою ігрової діяльності; значним розвивальним потенціалом ігрової діяльності і потребою широкого використання у фізичному вихованні дітей дошкільного віку; широким спектром можливостей ігрової діяльності в контексті формування фізичного, соціального, психічного й емоційного розвитку дітей дошкільного віку і недостатньою розробленістю науково обґрунтованих методичних підходів до їх реалізації; потребою насичення змісту ігрової діяльності різними видами активностей дошкільників і недостатнім науково-методичним забезпеченням цього процесу.

Зв'язок роботи з науковими темами та планами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до наукової теми НДР кафедри теорії і методики фізичної культури Львівського державного університету фізичної культури на 2017–2020 рр. «Теоретико-методичні аспекти оптимізації рухової активності різних груп населення» (протокол № 4 від 17.11.2016) та теми НДР кафедри теорії і методики фізичної культури Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського на 2021–2024 рр. «Теоретико-методичні основи формування освітніх компетентностей, рухової активності та фізичної підготовленості різних груп населення в умовах нових соціальних викликів» (протокол № 11 від 27.01.2021).

Роль автора як співвиконавця полягає в розробленні концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку.

Мета дослідження – обґрунтувати теоретико-методичні основи ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання для забезпечення формування складових гармонійного розвитку особистості.

Завдання дослідження:

1. Систематизувати та узагальнити наукові знання щодо використання засобів, методів, форм і технологій ігрової діяльності в процесі фізичного виховання дітей дошкільного віку.

2. Установити особливості фізичного, психоемоційного, соціального розвитку та фізичної підготовленості дітей дошкільного віку.

3. Визначити чинники диференціації та укласти класифікацію засобів ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання.

4. Обґрунтувати й розробити концепцію ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання для розкриття її теоретико-методичних основ.

5. Здійснити експериментальну перевірку та визначити ефективність програм занять, побудованих з урахуванням реалізаційних положень концепції ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання.

Об'єкт дослідження: фізичне виховання дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: ігрова діяльність у фізичному вихованні дітей дошкільного віку.

Методологія дослідження ґрунтувалася на загальній методології наукового дослідження (Г.О. Бірта, В.І. Зацерковний, А.Є. Конверський, С.Е. Важинський, М.Т. Білуха та ін.); фундаментальних положеннях теорії та методики фізичного виховання (Т.Ю. Круцевич, Б.М. Шиян, Н.В. Москаленко, Н.Є. Пангелова, В.Г. Ареф'єв, В.П. Іващенко, О.П. Безкопильний, О.М. Худолій та ін.); загальних закономірностях впливу рухової активності на здоров'я дитини, її біологічних, педагогічних і соціальних детермінантах (М.М. Амосов, Н.Ф. Денисенко, О.П. Аксьонова, О. Бар-Ор, Т. Роуланд, Н.В. Kohl); наукових положеннях про вікові особливості розвитку дітей дошкільного віку (А.М. Богуш, Е.С. Вільчковський, О.Л. Кононко, Т.І. Поніманська, Р.В. Павелків, О.П. Цигипало, Т.В. Дуткевич); єдності розумового, морального і фізичного компонентів особистості дитини (Н.Є. Пангелова, Е.С. Вільчковський, О.Д. Дубогай, А.В. Цьось, А.І. Чаговець); системі фізичного виховання дітей дошкільного віку (Е.С. Вільчковський, О.І. Курок, Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, Н.Ф. Денисенко, М.І. Комісарик); наукових положеннях у сфері ігрової діяльності (Ж. Піаже, Н.П. Пихтіна, Н.В. Кудикіна, О.Л. Богініч, Т.О. Піроженко, К.В. Карасьова, Е.С. Вільчковський).

Методи дослідження. Вибір методів зумовлений потребою системного вивчення різних аспектів предмета дослідження, отримання достовірних даних, коректної математичної обробки матеріалів. Відповідно до завдань наукового пошуку застосовано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження, об'єднаних у такі групи:

- теоретичні методи дослідження: аналіз та узагальнення даних наукової та методичної літератури, інформаційних ресурсів інтернету, порівняння, індукція і дедукція, абстрагування, систематизація наукової інформації з питань організації

процесу фізичного виховання дітей дошкільного віку та досвіду використання ігрової діяльності в освітньому процесі закладів дошкільної освіти (ЗДО);

- емпіричні методи дослідження: аналізування документальних матеріалів (узагальнення нормативно-правової бази, програмно-методичної документації); педагогічне спостереження за здійсненням педагогічного процесу фізичного виховання дітей дошкільного віку; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) для визначення рівня фізичного та психоемоційного стану дітей дошкільного віку й перевірки ефективності реалізаційних положень концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку; педагогічне тестування для визначення фізичної підготовленості дітей; соціологічні методи (опитування) для визначення поведінкових характеристик дітей дошкільного віку; медико-біологічні методи дослідження та психодіагностичні методики для встановлення індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку, для з'ясування соціометричного статусу й типологічних характеристик дітей дошкільного віку;

- статистичні методи дослідження: методи математичної статистики (описову статистику; вибірковий метод; критерій згоди Шапіро – Уїлка; параметричний критерій Стьюдента) застосовано для аналізу сукупностей емпіричних даних на різних етапах дослідження; систематизацію матеріалу й первинну математичну обробку виконано з використанням програмних пакетів MS Excel (Microsoft, США), Statistica 8.0 (StatSoft, США).

Наукова новизна:

- *уперше* обґрунтовано й розроблено концепцію ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання. Визначено змістове наповнення методологічного блоку, що ієрархічно представлений закономірностями, функціями, принципами, метою, завданнями, методами й засобами на основі ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку; суб'єктного блоку, що пов'язаний із виконуваними функціями окремими групами осіб («мотиватори», «каталізатори», «реалізатори»), та реалізаційного блоку, що представлений окремими програмами занять і несе основне навантаження, пов'язане з реалізацією мети й завдань концепції в межах фізичного виховання дітей дошкільного віку;

- *уперше* на методологічному рівні розкрито специфіку ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку, що визначається сукупністю функцій: компетентності, взаємозалежності, результативності, щільності та принципів: оздоровчої та гармонійної спрямованості розвитку дитини, урахування досвіду, індивідуальності й колективності, соціальної відповідності, демократизації освітньо-виховного процесу, відображення й перетворення, емоційної комфортності, ефективності та результативності;

- *уперше* укладено класифікацію засобів ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку, що враховує загальну сукупність науково й методично обґрунтованих підходів до застосування ігрових засобів та методів у освітньо-виховному процесі закладів дошкільної освіти;

- *уперше* визначено комплекс чинників диференціації структури та змісту засобів ігрової діяльності для реалізації у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. Необхідними для урахування є індивідуальні характеристики контингенту; спрямованість змісту на вирішення оздоровчих, виховних, освітніх, розвивальних та корегувальних завдань освітньо-виховного процесу ЗДО; специфіка засобів; умови проведення; характер та форми організації;

- *удосконалено* відомості щодо поділу контингенту дітей дошкільного віку на підгрупи за показниками рівня захворюваності, фізичного розвитку, діяльності кардіореспіраторної системи, фізичної підготовленості, психомоторики, психоемоційного розвитку, особливостей поведінкових реакцій та індивідуально-типологічних особливостей;

- *удосконалено* наукові дані, пов'язані з порівняльною характеристикою комплексу показників морфофункціонального стану, психомоторики, аналізом психічного та соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з відхиленнями у психофізичному розвитку;

- *набули подальшого розвитку* дані щодо функціонування системи організації фізкультурно-оздоровчої роботи в закладах дошкільної освіти та теоретичного підґрунтя ігрової діяльності в процесі фізичного виховання дітей дошкільного віку;

- *набули подальшого розвитку* відомості щодо сприятливого впливу засобів ігрової діяльності на гармонійний розвиток дітей дошкільного віку, сприяння їх адаптації до зовнішніх умов середовища.

Практичне значення полягає у використанні теоретичних і методичних положень ігрової діяльності в системі роботи закладів дошкільної освіти, які сприятимуть підвищенню ефективності системи фізичного виховання дітей дошкільного віку; у процесі підготовки здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» зі спеціальностей 017 «Фізична культура і спорт» та 014 «Середня освіта (фізична культура)» у профільних закладах вищої освіти. Результати дослідження впроваджено в освітній процес Запорізького національного університету, Херсонського державного університету, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського, Волинського національного університету імені Лесі Українки, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Хмельницького національного університету та в освітній процес закладів дошкільної освіти № 51 і № 165 м. Львова, що підтверджено відповідними актами й довідками.

Особистий внесок здобувача полягає у формулюванні проблеми, нагромадженні теоретичного матеріалу, розробленні концепції ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання, інтерпретації загальних і специфічних теоретико-методичних положень використання ігрової діяльності для розв'язання усього спектра завдань фізичного виховання дітей дошкільного віку, формулюванні гіпотези та проведенні емпіричних досліджень, аналізі й

узагальненні отриманих результатів, формулюванні висновків та оформленні тексту дисертації.

У наукових працях, опублікованих у співавторстві, авторів належать обґрунтування науково-прикладної проблеми, методологічного апарату дослідження, проведення аналізу, узагальнення й інтерпретація отриманих результатів та формулювання висновків. Внесок співавторів окреслений участю в організації досліджень окремих наукових напрямів, допомогою в обробці матеріалів дослідження, їхньому частковому обговоренні та участю в дискусіях і круглих столах, оформленні публікацій.

Кандидатську дисертацію на тему «Удосконалення фізичних і розумових здібностей у фізичному вихованні дітей старшого дошкільного віку з використанням інтегрально-розвивальних м'ячів» захищено 2014 року. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської не використано.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні положення та практичні результати проведеного дослідження оприлюднено на I Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції з міжнародною участю «Баскетбол: історія, сучасність, перспективи» (Дніпро, 2016); Міжнародній науковій конференції «Молода спортивна наука України» (Львів, 2015, 2018); Міжнародній науково-практичній конференції «Основні напрямки розвитку фізичної культури, спорту та фізичної реабілітації» (Дніпро, 2015, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції «Фізична культура і спорт: досвід та перспективи» (Чернівці, Україна, 2017); XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Фізична культура, спорт та здоров'я: стан, проблеми та перспективи» (Харків, 2017); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми розвитку фізичного виховання, спорту і туризму в сучасному суспільстві» (Івано-Франківськ, 2017); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи» (Дрогобич, 2017); XIV Міжнародному науковому конгресі «Олімпійський спорт і спорт для всіх» (Київ, 2018); VI Міжнародній конференції з науки, культури і спорту (Львів, 2018); 4th International Conference of the Universitaria Consortium «Impact of sport science and physical education in contemporary society» (Ясси, Румунія, 2018); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми, досягнення та перспективи розвитку медико-біологічних і спортивних наук» (Миколаїв, 2019); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Оздоровчо-рекреаційна рухова активність у сучасному суспільстві» (Чернівці, Україна, 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, спорту і туризму» (Переяслав, 2021); III Міжнародному науково-спортивному конгресі студентів та молодих вчених «Актуальні питання фізичної культури, спорту та ерготерапії» (Чернівці, 2022); XXII Міжнародної науково-практичної конференції «Фізична культура, спорт і здоров'я: стан, проблеми та перспективи» (Харків, 2022).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 50 праць, серед яких 35 містять основні наукові результати дисертації (4 публікації у закордонних періодичних виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Science, та 31 стаття у фахових наукових виданнях України), 9 засвідчують апробацію матеріалів дисертації, 6 додатково відображають наукові результати дисертаційного дослідження.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, семи розділів, висновків, посилань, додатків. Обсяг основного тексту дисертації становить 458 сторінок. Список посилань містить 651 найменування, з яких 75 – латиницею. Роботу ілюстровано 37 таблицями та 59 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, вказано зв'язок із науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету й завдання дослідження, визначено об'єкт і предмет дослідження, окреслено методологію та методи для розв'язання завдань роботи, розкрито наукову новизну та практичну значущість результатів дослідження, висвітлено особистий внесок здобувача, апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі **«Теоретичне підґрунтя ігрової діяльності в процесі фізичного виховання дітей дошкільного віку»** на основі результатів теоретичного аналізу, узагальнення наукової та методичної літератури виявлено проблемне поле ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. Установлено сутність ігрової діяльності у формуванні гармонійної особистості дитини дошкільного віку, з'ясовано сучасний стан організації ігрової діяльності та виокремлено проблеми класифікації засобів ігрової діяльності в процесі фізичного виховання дітей дошкільного віку.

Інноваційну діяльність в освітньому процесі закладів дошкільної освіти спрямовано на максимальне використання резервів системи фізичного виховання для збереження здоров'я дитини (Н.Ф. Денисенко, О.П. Аксьонова, 2009; В.О. Кашуба, О.М. Бондарь, 2013; О.В. Андрєєва, Р.О. Сухомлинов, 2021; Н.Є. Пангелова, В.Ю. Рубан, М.В. Кусай, 2021).

За твердженням більшості практиків і науковців сфери фізичного виховання дітей дошкільного віку побудова будь-якої інноваційної педагогічної технології з дітьми дошкільного віку повинна враховувати всеохопну значущість ігрової діяльності в контексті формування гармонійної особистості (О.Л. Богініч, 2007; Е.С. Вільчковський, Н.Ф. Денисенко, 2011; Н.В. Москаленко, 2013; Н.Є. Пангелова, 2014; В.Д. Кубрак, 2019; А.І. Чаговець, 2019).

Виявлено, що значне використання засобів ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку дає змогу задовольнити їхні інтереси й потреби в руховій активності, навчити володіти своїм тілом, стабілізувати почуття й емоції, розвинути не тільки фізичні, але і психічні, інтелектуальні та морально-вольові якості (А.Я. Вольчинський, 2009; О.Г. Лахно, 2013; О.Л. Богініч, Ю.М. Бабачук, 2014; М.М. Єфименко, 2014; О.Є. Конох, 2014; Т.О. Піроженко,

2016; О.Д. Дубогай, А.В. Цьось, 2017; Г.В. Петренко, 2017; Л.М. Максименко, 2018; Л.І. Назаркевич, 2018; Н.Є. Пангелова, А.А. Пивовар, 2018; Н.Б. Петренко, 2018; Е.С. Вільчковський, О.І. Курок, 2019; Р.О. Сухомлинов, 2021).

На основі системного аналізу встановлено, що представлені сучасні підходи організації ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку яскраво свідчать про значний інтерес дослідників до зазначеної проблеми. Утім, системний підхід до застосування засобів, форм і методів ігрової діяльності у практиці фізичного виховання дітей дошкільного віку не застосовували.

Проведений аналіз наукової та методичної літератури дає підстави стверджувати, що в основу класифікації засобів ігрової діяльності фахівці поклали різні критерії. Серед них здебільшого застосовано індивідуальні, групові, фізичні, розумові, вікові, статеві аспекти, а також місце, час, використання інвентарю, специфіку проведення тощо (Б.Т. Долинський, 2007; З.М. Діхтяренко, 2008; О.Я. Кругляк, 2008; І.В. Лущик, 2008; А.Я. Вольчинський, 2009; В.І. Наумчук, 2010; О.М. Онопрієнко, 2011; Є.Н. Приступа, В.І. Левків, О.В. Слімаковський, 2012; Т.І. Поніманська, 2015; В.Б. Базильчук, Ю.В. Дутчак, 2016; С.С. Куликовський, 2016; Л.І. Шапко, 2021). Наявність значної кількості підходів до класифікації ігрових засобів, які здебільшого неузгоджені між собою, а в окремих випадках мають певні суперечності, дають підстави стверджувати про утворення окремого науково-практичного завдання.

У фізичному вихованні дітей різного віку наявна узгодженість у трактуванні основних теоретичних і методичних аспектів ігрової діяльності. Це має важливе значення для нормалізації діяльності всієї системи, забезпечення розв'язання основних завдань навчання та виховання в межах окресленої діяльності тощо. Ця проблема суттєво загострюється, якщо центральне місце в суб'єктно-об'єктних відносинах у фізичному вихованні займають діти дошкільного віку, які мають низку суттєвих відмінностей фізіологічного, функціонального, психоемоційного та інших рівнів (Е.С. Вільчковський, 2012; Н.Є. Пангелова, 2014; Л.Л. Галаманджук, 2015; О.А. Томенко, А.Ю. Старченко, 2016; Т.Ю. Круцевич, 2017; А.І. Чаговець, 2019).

Узагальнення сучасних наукових і методичних знань та практичного досвіду з організації ігрової діяльності в процесі фізичного виховання дітей дошкільного віку дало змогу виявити низку нерозв'язаних наукових аспектів, пов'язаних із наявними недоліками механізмів педагогічних впливів через ігрову діяльність, об'єктивізації ступеня їх проявів; урівноваження щільності змістом й видами ігрової діяльності в режимі дня дошкільників; багатовекторності представлення видів й груп засобів ігрової діяльності; неузгодженості теоретичних, методичних та емпіричних підходів до реалізації ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку.

У другому розділі «**Методи та організація дослідження**» представлено методологію дослідження, розкрито та викладено основні напрями застосування теоретичних й емпіричних методів дослідження, подано відомості про контингент обстежених та етапи дослідження.

Під час виконання дисертаційного дослідження використано методи теоретичного аналізу та узагальнення даних наукових і методичних джерел й електронних ресурсів, загальнонаукові методи, соціологічні методи, педагогічне спостереження, педагогічне тестування, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний), антропометричні методи, медико-біологічні методи, методики психодіагностики, методи математичної статистики.

Дослідження проведено упродовж 2015–2023 рр., охоплювало чотири етапи. Для вивчення рівня захворюваності та фізичного розвитку дітей дошкільного віку було залучено дані 1672 дітей дошкільного віку. Вивчення показників функціонального стану, фізичної підготовленості, психомоторики, психічного та соціально-емоційного розвитку, поведінкових та індивідуально-типологічних особливостей проведено із залученням 1188 дітей дошкільного віку, а також 54 дітей із відхиленнями психофізичного розвитку різних нозологічних груп, серед них: 9 – із порушеннями опорно-рухового апарату (ПОРА), у яких візуально не спостерігалось рухової недостатності (грубого порушення ходьби, бігу, стрибків); 15 – із порушеннями розвитку мовлення (ПРМ); 16 – із затримкою психічного розвитку (ЗПР); 5 – із синдромом Дауна (СД); 9 – із розладами аутичного спектра (РАС).

Дослідження здійснено за наявності добровільної інформованої згоди батьків на участь дітей у випробуванні після детального ознайомлення з усіма особливостями проведення дослідження, які могли б вплинути на їхнє рішення.

У межах дослідження опитано 78 педагогів-вихователів ЗДО для визначення індивідуально-типологічних особливостей (поведінкових характеристик) дітей дошкільного віку.

У формуальному педагогічному експерименті було залучено 176 дітей 3–6 років, що були розподілені на три контрольні та три експериментальні групи.

Дослідження проведено на базі ЗДО №51, ЗДО №165, ЗДО №187, ЗДО №38, ЗДО «Барвінок», ЗДО «Веселка» м. Львова та ЗДО №156 м. Винники Львівської області, ЗДО №1, ЗДО №2, ЗДО №3 м. Жовкви Львівської області, Грядівського ЗДО селища Гряди Жовківського району Львівської області, Куликівського ЗДО селища Куликова Жовківського району Львівської області.

У третьому розділі **«Вікові особливості фізичного, психоемоційного, соціального розвитку та фізичної підготовленості дітей дошкільного віку як критеріїв ефективності процесу фізичного виховання»** подано розгорнуту характеристику контингенту дітей дошкільного віку. Окрім того, ґрунтовно досліджено структуру захворюваності, особливості діяльності кардіореспіраторної системи та поведінкові й індивідуально-типологічні характеристики дітей дошкільного віку. Окремим блоком подано дані про особливості фізичного стану, показники психомоторики, психічного й соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з відхиленнями у психофізичному розвитку. На підставі результатів за цим розділом отримано дані, що дали змогу

оцінити ефективність процесу фізичного виховання щодо забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини.

За отриманими результатами встановлено, що антропометричні показники (довжина тіла, маса тіла, окружність грудної клітки) обстежених дітей відповідають середньому рівневі і віковим нормам (табл. 1).

Таблиця 1

Показники фізичного розвитку дітей дошкільного віку (n=1672)

Показники		Дівчатка (n=828)			Хлопчики (n=844)		
		3–4 роки, n=272	4–5 років, n=285	5–6 років, n=271	3–4 роки, n=278	4–5 років, n=291	5–6 років, n=275
Довжина тіла, см	\bar{x}	101,13	106,86	115,39	102,00	107,36	116,01
	S	4,50	5,01	4,62	4,24	5,35	5,09
	m	0,27	0,29	0,28	0,25	0,31	0,30
	Max	116	122	128	115	123	131
	Min	92	93	104	93	95	103
Маса тіла, кг	\bar{x}	15,96	17,51	20,33	16,63	17,87	20,49
	S	1,64	1,69	2,76	1,78	2,17	2,83
	m	0,09	0,10	0,16	0,10	0,12	0,17
	Max	21,7	24	34	23	28	31
	Min	12,5	13,7	14,8	12,3	14	15
Окружність грудної клітки (ОГК), см	\bar{x}	53,87	56,11	58,62	54,65	56,37	58,76
	S	2,38	2,45	2,86	2,57	2,50	2,68
	m	0,14	0,14	0,17	0,15	0,14	0,16
	Max	61,5	64	70	62	65	66
	Min	48	49	52	48	49	51
Обвід голови, см	\bar{x}	50,02	51,02	51,99	50,57	51,39	52,18
	S	1,69	1,51	1,67	1,48	1,40	1,56
	m	0,10	0,09	0,10	0,08	0,08	0,09
	Max	54,5	55	63	54	55	56
	Min	46	47,5	48	47	48	48,5

Показник індексу Кетле серед дітей 3–4 років найчастіше мав нижчий за середній рівень (43,1 % хлопчиків та 40,1 % дівчаток), натомість у дітей 4–5 років (45,7 % хлопчиків та 47 % дівчаток) і 5–6 років (58,9 % хлопчиків та 58,3 % дівчаток) превалює середній рівень цього показника. За результатами розрахунку індекса Ерісмана в дітей 3–6 років цей показник відповідає стандартам окружності грудної клітки. Установлено, що за індексом Пін'є більшість дітей мають пропорційну будову тіла. Біологічний вік досліджуваного контингенту дітей дошкільного віку відповідає паспортному.

У результаті аналізу захворюваності в досліджуваних групах встановлено, що упродовж року на одну дитину старшого дошкільного віку припадає 1,5 випадку захворювань, кількість днів, які пропустила одна дитина цієї вікової категорії через хворобу, становить 13, серед дітей середнього дошкільного віку на одну дитину припадає 1,7 випадку захворювань, а пропусків через хворобу – 15 на рік. Щодо молодших дошкільнят, то випадків захворювань на одну дитину –

1,9, а пропущених днів – 18. Найчастіше діти всіх вікових категорій хворіють на вірусні респіраторні захворювання (71,6 % у структурі захворювань).

Проведені дослідження функціонального стану кардіореспіраторної системи дітей 3–6 років установили, що основні показники діяльності системи кровообігу (ЧСС, АТ) перебувають у межах середньовікової норми. Водночас ЧСС закономірно зменшувалася, а рівень АТ поступово підвищувався з віком ($p < 0,05$ – $0,001$). Значення показників коефіцієнта витривалості (КВ) досліджуваних дітей вказують на достатню тренуваність серцево-судинної системи. З віком наявне достовірне зниження КВ ($p < 0,001$), що відповідає поступовому розвитку витривалості. Обстежувана вибірка характеризується задовільним рівнем резервно-адаптаційних здатностей серцево-судинної системи. Значення індексу Робінсона в дівчаток та хлопчиків 3–6 років засвідчило про якість регуляції системи кровообігу на рівні, нижчому за середній. Показники системи зовнішнього дихання (ЧД, ЖЄЛ) у дітей обидвох статей відповідають середньому рівневі, до того ж слід підкреслити позитивну достовірну зміну названих показників упродовж трьох років ($p < 0,001$). Середній рівень життєвого індексу встановлено в дітей 5-го та 6-го років життя, проте в обстежених дітей 4-го року наявний слабкий розвиток функціональних можливостей системи зовнішнього дихання.

Під час аналізу фізичної підготовленості було виявлено, що в дітей 3–6 років спостерігається поступове зростання з віком усіх показників (табл. 2).

Установлено, що в період від 4–5 до 5–6 років в дітей обидвох статей достатньо високі достовірні зростання за всіма показниками фізичної підготовленості. У період від 3–4 до 4–5 років виявлено достовірне зростання за більшістю показників фізичної підготовленості, виняток становлять результати виконання вправ на точність рухів, статичну рівновагу та гнучкість у дітей обидвох статей і швидкість рухової реакції в дівчаток. Не виявлено достовірної різниці результатів між дівчатками та хлопчиками в розвитку силової витривалості та швидкісної сили. В усіх вікових групах хлопчики мали вірогідно вищі результати в розвитку сили рук відносно дівчаток. Проте дівчатка мали достовірно вищі середні показники в розвитку гнучкості та статичної рівноваги відносно хлопчиків. Засвідчено інтенсивний і гетерохронний розвиток рухових якостей дітей у процесі онтогенезу. Загальний стан фізичної підготовленості більшості обстежених дітей свідчить про її задовільний рівень і відповідає віковим нормам.

Сформованість емоційного розвитку найчастіше відповідає високому рівневі в дітей дошкільного віку (77,75%, 83,53% та 86,13% дівчаток протягом 4-го, 5-го та 6-го року, відповідно; 74,55%, 79,45% та 82,00% хлопчиків упродовж 4-го, 5-го та 6-го року відповідно). Співвідношення кількості дітей 3–6 років із різними рівнями емоційного розвитку було майже однаковим в усіх вікових підгрупах дівчаток і хлопчиків.

Таблиця 2

Показники фізичної підготовленості дітей дошкільного віку (n=1188)

Тести	Вік	Дівчатка (n=581)			Хлопчики (n=607)			t x1- x2	p
		\bar{x} 1	S	m	\bar{x} 2	S	m		
«Силач», кг (права рука)	3-4	4,68	1,34	0,09	5,24	1,23	0,08	4,43	<0,001
	4-5	5,79***	1,26	0,09	6,54***	1,25	0,09	5,61	<0,001
	5-6	7,53***	1,65	0,11	8,89***	1,92	0,13	7,74	<0,001
«Силач», кг (ліва рука)	3-4	4,18	1,19	0,08	4,69	1,13	0,07	4,47	<0,001
	4-5	4,97**	1,10	0,08	5,78**	1,19	0,08	6,55	<0,001
	5-6	6,71***	1,71	0,11	8,09***	1,88	0,13	7,79	<0,001
«Здоров'ячок», см	3-4	106,11	29,71	2,09	110,83	33,18	2,52	1,53	>0,05
	4-5	119,79***	25,20	1,93	134,11***	28,03	2,08	5,02	<0,001
	5-6	151,82***	41,12	2,84	159,52***	42,73	2,94	1,88	>0,05
«Кравець», с	3-4	34,43	5,58	0,39	36,03	5,99	0,40	2,85	<0,01
	4-5	30,08***	6,31	0,48	29,09***	6,55	0,48	1,44	>0,05
	5-6	26,33***	5,95	0,41	25,88***	6,38	0,43	0,73	>0,05
«Мисливець», к-сть	3-4	2,08	1,00	0,07	2,00	0,93	0,06	0,84	>0,05
	4-5	2,19	1,02	0,07	2,02	1,06	0,07	1,49	>0,05
	5-6	2,92***	1,05	0,07	2,66***	1,10	0,07	2,51	<0,05
«Злови рибку», бали	3-4	2,28	1,26	0,08	1,92	1,39	0,09	2,73	<0,05
	4-5	2,50	1,20	0,09	2,27*	1,35	0,10	1,70	>0,05
	5-6	2,88**	1,32	0,09	3,02***	1,24	0,08	1,14	>0,05
«Швидка рука», м	3-4	2,77	0,79	0,05	2,93	0,90	0,06	1,86	>0,05
	4-5	3,76***	1,06	0,08	4,32***	1,38	0,10	4,23	<0,001
	5-6	5,40***	1,47	0,10	6,03***	1,67	0,11	4,12	<0,001
«Кошенятко», см	3-4	4,39	4,80	0,33	3,34	4,95	0,33	2,20	<0,05
	4-5	5,12	5,32	0,40	4,04	4,93	0,36	1,97	<0,05
	5-6	6,44*	5,11	0,35	5,13*	5,26	0,36	2,59	<0,01
«Місток», с	3-4	11,44	6,24	0,43	10,87	5,96	0,40	0,95	>0,05
	4-5	14,80***	7,23	0,55	14,03***	8,26	0,61	0,93	>0,05
	5-6	17,19**	8,71	0,60	16,02*	8,60	0,59	1,37	>0,05
«Білка горішок», см	3-4	10,13	2,75	0,19	10,74	3,09	0,21	2,14	<0,05
	4-5	14,27***	2,64	0,20	15,66***	2,94	0,21	4,63	<0,001
	5-6	18,76***	3,54	0,24	19,38***	3,47	0,23	1,82	>0,05
«Іван- покиван», к-сть	3-4	8,05	1,35	0,09	8,22	1,38	0,09	1,24	>0,05
	4-5	9,07***	1,34	0,09	9,36***	1,56	0,11	1,90	>0,05
	5-6	10,17***	1,45	0,10	10,31***	1,60	0,11	0,90	>0,05
«Сороконіжка», к-сть	3-4	21,11	4,75	0,33	22,80	5,45	0,37	3,37	<0,001
	4-5	24,64***	5,39	0,41	26,22***	5,77	0,43	2,63	<0,01
	5-6	28,91***	5,34	0,41	29,86***	4,75	0,32	1,92	>0,05
«Упіймай комарика», к-сть	3-4	11,56	2,64	0,18	10,90	2,72	0,18	2,53	<0,05
	4-5	15,10***	3,05	0,23	14,98***	3,10	0,23	0,35	>0,05
	5-6	18,45***	3,28	0,22	18,86***	3,58	0,24	1,20	>0,05
«Папуга», с	3-4	8,74	4,22	0,29	7,20	3,74	0,25	3,94	<0,001
	4-5	9,51	5,05	0,38	8,01	4,35	0,32	2,96	<0,01
	5-6	11,49**	6,80	0,47	9,73***	5,66	0,38	2,87	<0,01

Примітки: * – різниця достовірна p<0,05%; ** – p<0,01; *** – p<0,001.

Фізичне виховання є особливим видом діяльності, що сприяє вихованню не тільки фізичних якостей, але й розвитку психічної сфери, пов'язаних із формуванням гармонійно розвиненої особистості дитини. Результати дослідження вікових особливостей психічного розвитку свідчать, що в усіх статеві-вікових групах досліджуваного контингенту найбільшу кількість було зафіксовано на достатньому рівні (48,44 % у дівчаток і 54,71 % у хлопчиків 3–4 років, 51,19 % і 52,12 % 4–5 років та 50,25 % і 49,63 % 5–6 років).

Серед обстеженого контингенту траплялися усі типи нервової системи з тенденцією до переважання дітей з урівноваженою нервовою системою. Співвідношення кількості дітей 3–6 років із різними типами нервової системи було майже однаковим в усіх вікових підгрупах дівчаток і хлопчиків.

Досліджуваному контингенту дітей 3–6 років притаманно поєднання декількох домінантних особливостей одного темпераменту з іншим. Найбільшому відсотку дітей властиво тип «сангвінік – флегматик» (32,14 %), іншу вагому частку розподілили між собою такі типи темпераменту, як «сангвінік – холерик», «флегматик – меланхолік» і «холерик – флегматик» (21,39 %, 15,09 % і 13,16 %, відповідно). З чітко окресленими властивостями одного типу темпераменту встановлено незначну кількість дітей (сангвінік – 5,46 %, флегматик – 3,47 %, холерик – 1,98 %, меланхолік – 1,78 %).

Результати вивчення показників фізичного стану дітей із відхиленнями у психофізичному розвитку засвідчили, що за основними антропометричними показниками діти досліджуваної категорії не відстають від здорових однолітків (табл. 3).

Таблиця 3

Рівні фізичного стану та його показників у дітей 5–6 років із відхиленнями у психофізичному розвитку (n=56)

Показники	Дівчатка					Хлопчики				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Масо-зростовий індекс	НС	С	НС	НС	С	НС	С	С	НС	С
Біологічний вік	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С
Кількість днів за рік, пропущених через гострі респіраторні захворювання	НС	НС	НС	НС	НС	НС	НС	НС	НС	НС
Частота серцевих скорочень	С	С	НС	НС	НС	С	С	НС	НС	НС
Частота дихання	С	НС	НС	НС	НС	С	НС	НС	НС	НС
Плечова дуга	Н	НС	Н	НС	Н	Н	НС	Н	НС	Н
Індекс сутулості	Н	С	НС	НС	НС	Н	С	НС	НС	НС

Примітки: 1 – діти з порушеннями опорно-рухового апарату; 2 – з порушеннями розвитку мовлення; 3 – із затримкою психічного розвитку; 4 – із синдромом Дауна; 5 – з розладами аутичного спектра; С – середній рівень, НС – нижчий за середній рівень, Н – низький рівень.

Установлено, що біологічний вік досліджуваного контингенту відповідає паспортному. Значення показників захворюваності досліджуваних дітей з особливими потребами обидвох статей, незалежно від вади, вказують на незадовільний рівень. Переважна більшість обстежуваних дівчаток та хлопчиків (із ПОРА, ЗПР, СД, РАС) має сутулість, за винятком дітей із ПРМ.

Показники системи зовнішнього дихання (ЧД) у дітей із ПРМ, ЗПР, СД та РАС відповідають рівневі, нижчому за середній, лише в однолітків з ПОРА встановлено середній рівень. За результатами вивчення функціонального стану серцево-судинної системи в дітей 5–6 років із відхиленнями у психофізичному розвитку виявлено, що за відсутності видимих патологічних відхилень серцево-судинної системи, наявне зниження функціональних і резервних можливостей, що може стати предикторами патологічних змін в організмі. Установлено погіршення функціонального стану серцево-судинної системи, що характеризується незначним збільшенням ЧСС у спокої. У більшості обстежуваних дітей констатували незадовільну якість регуляції системи кровообігу (92,0 % дівчаток, 75,8 % хлопчиків). Знижені адаптаційні можливості системи кровообігу виявлено в дітей обидвох статей із ЗПР, РАС та СД, натомість у однолітків з ПОРА та ПРМ встановлено задовільний рівень адаптації. Значення показників коефіцієнта витривалості досліджуваних дітей з особливими потребами обидвох статей, незалежно від вади, вказує на послаблення діяльності серцево-судинної системи.

На підставі порівняльного аналізу стану психомоторних функцій у дітей із порушеннями у психофізичному розвитку і їх здорових однолітків встановлено відставання в розвитку статичної та динамічної координації, швидкості рухів, дрібної моторики, рухової пам'яті, відчуття ритму, здібності до одночасності виконання рухів, виразності рухів у середньому від 22,5 до 35,0 %. Найбільші труднощі в дітей із порушеннями психофізичного розвитку виникли під час виконання завдань на швидкість і одночасність рухів та координованість мікрорухів руки й пальців. У контексті викладеного можна стверджувати, що рівень сформованості психомоторики дітей із порушеннями психофізичного розвитку потребує диференційованого підходу в процесі фізичного виховання в умовах інклюзивної освіти.

Проведений аналіз психічного розвитку дітей із відхиленнями у психофізичному розвитку дає змогу констатувати, що показники дівчаток і хлопчиків із ПОРА вказують на середній рівень, проте значення показників психічного розвитку дітей з ПРМ, СД, ЗПР та РАС, незалежно від статі, вказують на низький рівень. За результатами дослідження соціально-емоційного розвитку у групах дітей із різною структурою вади встановлено, що дівчатка та хлопчики з ПОРА та ПРМ мають середній рівень, тоді як для їхніх однолітків із ЗПР, СД та РАС притаманний нижчий за середній рівень розвитку.

Реалізація практичної частини дисертаційного дослідження насамперед була спрямована на ґрунтовне вивчення характеристик контингенту дітей дошкільного віку, що дало змогу узагальнити значний обсяг інформації про вікові особливості фізичного, психоемоційного, соціального розвитку та фізичної підготовленості

дітей дошкільного віку як критеріїв ефективності процесу фізичного виховання. Це зумовлено необхідністю розуміння усього спектра чинників, що можуть впливати та висувають вимоги до оновлення чи інновації структури змісту освітнього процесу з фізичного виховання, зокрема ігрової діяльності дітей дошкільного віку.

У четвертому розділі «Класифікація засобів ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання» завдяки вивченню наукових і методичних даних обґрунтовано кількарівневу класифікацію, до якої введено вичерпний перелік засобів ігрової діяльності для дітей дошкільного віку, що виокремили фахівці в багатьох працях. Значне висвітлення питань фізичного виховання дітей дошкільного віку та, зокрема, місця ігрової діяльності вимагає суттєвої уваги до класифікації основних ігрових засобів для оптимізації подальшого їх використання в системі фізичного виховання закладів дошкільної освіти. Ключовими класифікаційними чинниками розмежування змісту та спрямованості засобів ігрової діяльності в межах фізичного виховання дітей дошкільного віку визначено індивідуальні особливості, специфіку структури та змісту, умови проведення, основи характеру організації, форми організації, цільову спрямованість засобів ігрової діяльності (рис. 1).

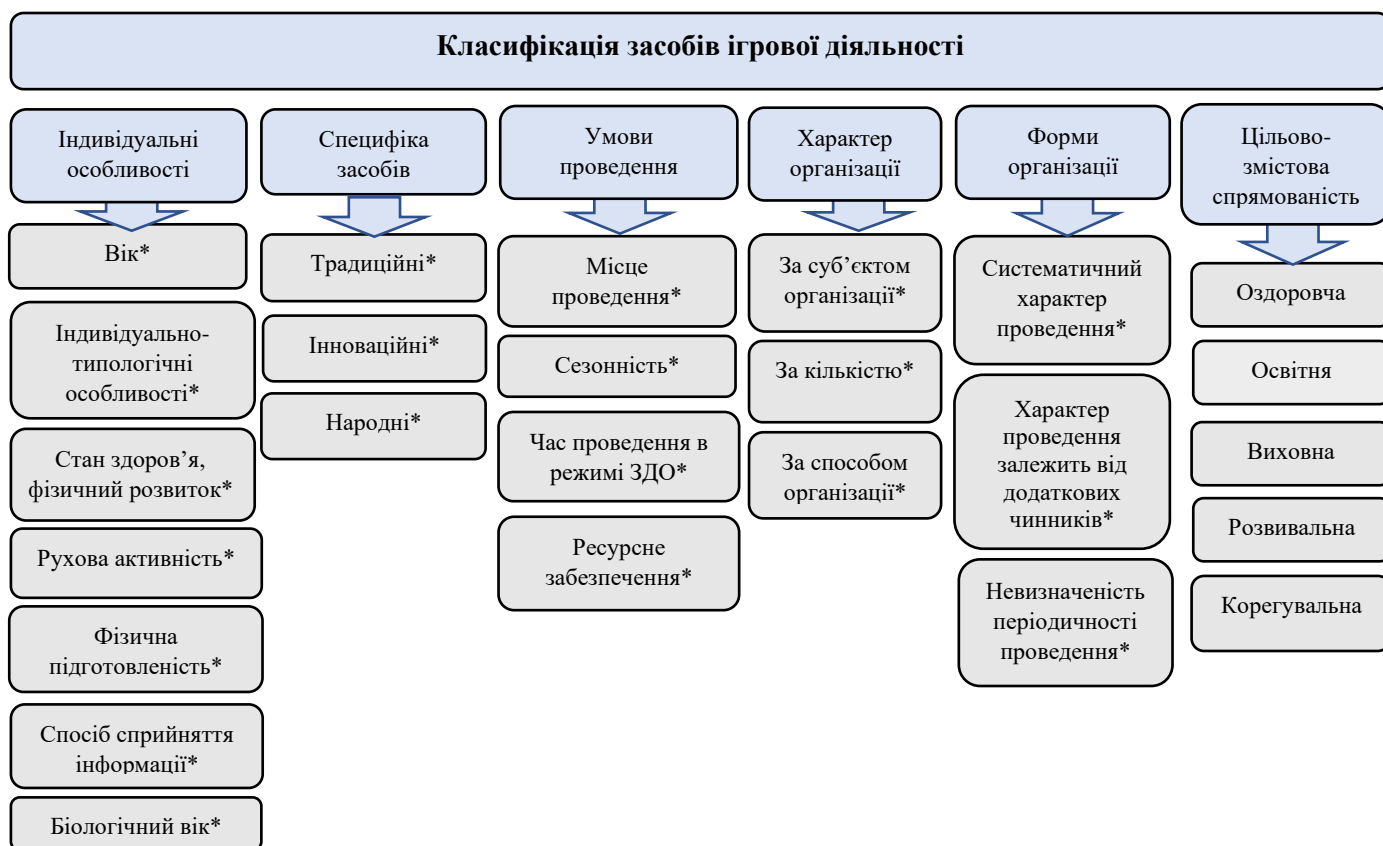

Рис. 1. Блок-схема класифікації засобів ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання: * – наявні підпункти

Застосування класифікаційного чинника, пов'язаного з особливостями контингенту, передбачає поділ засобів ігрової діяльності на групи за ознаками віку, статі, стану здоров'я (здорові, з ризиком захворювання, з хронічними захворюваннями різної стадії), ознаками активності рухової діяльності (великого, середнього, низького обсягу рухливості), індивідуально-типологічними особливостями (типам темпераменту), фізичною підготовленістю (високим, середнім, низьким рівнями), відповідністю паспортного та біологічного віку, домінантним способом сприйняття інформації (візували, аудіали, кінестетики).

За специфікою структури та змісту засоби ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку можна розподілити на традиційні, інноваційні та народні. У межах цього класифікаційного чинника виокремлено потребу диференціації за ступенем складності змісту гри; фізичні якості, що вимагають найбільшого прояву у грі; характер моторної щільності або психофізичних навантажень; рухові дії, які домінують у грі; анатомічну ознаку, залежно від того, яка частина тіла більше бере участь під час гри; відповідністю виду спорту. Усі ці ознаки теж передбачають внутрішній поділ, зумовлений відповідним змістовим наповненням.

За умовами проведення засоби ігрової діяльності доцільно диференціювати за місцем проведення (у приміщенні та на вулиці), з урахуванням сезонності (пори року), розміщенням у структурі режиму дня ЗДО, наявністю та якістю ресурсного забезпечення, де варто врахувати такі його різновиди, як спеціальне, технічне, дидактичне та природне.

В основу характеру організації ігрової діяльності у фізичному вихованні дошкільнят та врахування цього чинника в класифікації відповідних засобів покладено поділ за суб'єктом організації (за ініціативою дорослих, самостійні ігри / ініціатива дітей); за кількістю учасників (індивідуальні, парні, групові, колективні, масові); за способом організації (фронтальний, груповий, поточний, змінний, індивідуальний, коловий).

Наявність форми організації в класифікації засобів ігрової діяльності визначило їхній поділ за систематичністю проведення. Систематичний характер проведення притаманний заняттям із фізичної культури, фізкультурним паузам, фізкультурним хвилинкам, прогулянкам, ранковій гімнастиці та гімнастиці після денного сну, функціональній гімнастиці. Інший компонент визначає характер проведення відповідно додаткових чинників. Сюди належать самостійна рухова діяльність, домашні завдання, музичні заняття, заняття з плавання. Ще одна група представлена невизначеністю періодичністю проведення, що характерно для «Малих олімпіад», фізкультурних свят, днів і тижнів здоров'я, фізкультурних розваг, пішохідних прогулянок, походів тощо.

Цільова спрямованість засобів ігрової діяльності у фізичному вихованні дошкільнят передбачає поділ за оздоровчими, виховними, освітніми, розвивальними та корекційними завданнями в освітньо-виховному процесі закладу дошкільної освіти.

Узагальнюючи зазначене, можемо констатувати, що в межах дослідження було отримано нові дані, пов'язані з обґрунтуванням класифікації засобів ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. Самостійне існування запропонованої авторської класифікації можливе, але ефективність обмежуватиметься низкою об'єктивних чинників. Тож якісне перетворення й розв'язання визначеної в дослідженні науково-прикладної проблеми вбачали в інтеграції класифікації засобів ігрової діяльності до освітнього процесу ЗДО. Це зумовлює необхідність обґрунтування концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку.

У п'ятому розділі дисертаційного дослідження **«Концепція ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання»** запропоновано власне розв'язання наукової проблеми із характеристикою передумов проектування концепції ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання (рис 2).

Обґрунтування концепції ігрової діяльності дітей дошкільного віку у фізичному вихованні пов'язане з урахуванням передумов проектування, серед яких сучасні уявлення й актуальність наукового напряму, напрацювання фахівців та фундаментальні роботи щодо визначеної проблематики; теоретико-методологічна база та її системні компоненти антропологічного, аксіологічного, психологічного, суб'єктного, системного, синергетичного, інтегративного та діяльнісного характеру; чинна нормативно-правова база, основні регламентні документи дошкільної освіти та їх положення.

Передумовами поглибленого вивчення ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку та формування відповідної концепції виступає приналежність її до соціальних систем, що передбачають взаємодію суб'єктів із визначеною метою, створенням впливу та отриманням результату. Метою виступає гармонійний всебічний розвиток дитини на засадах людиноцентризму та пріоритетами на становлення раціональних рис її особистості.

Ігрова діяльність є самостійним видом розвитку дитини дошкільного віку, способом пізнання та спрямування життєдіяльності з дотриманням системних положень: актуальності (зорієнтовано на розв'язання найважливіших проблем у фізичному вихованні), прогностичності (відображення наявних та ймовірних вимог до організації ігрової діяльності), раціональності (як вибір цілей і способів для досягнення максимального результату), цілісності (забезпечення повноти дій, необхідних для досягнення мети), контрольованості (визначення кінцевих і проміжних очікуваних цілей).

Основна (генеральна) мета концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку передбачає консолідацію зусиль для інтегрованого й інклюзивного залучення ігрової діяльності в освітній процес дітей дошкільного віку в умовах закладів дошкільної освіти на науковому та методологічному рівні, що надасть змогу безпосередньо та/чи опосередковано використовувати специфічну групу засобів і методів для розв'язання різних груп завдань на певному рівні розвитку особистості.

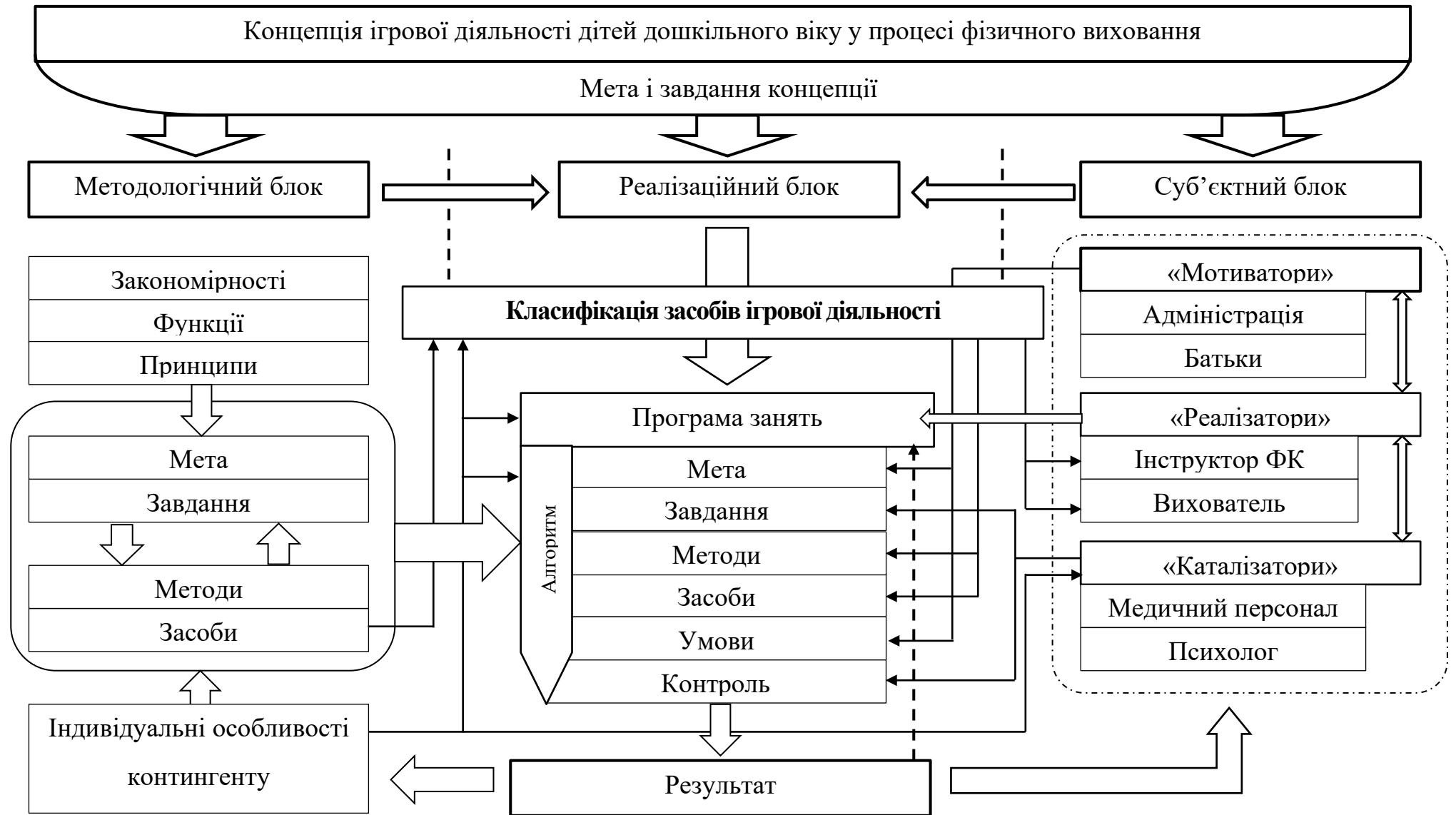

Рис. 2. Концепція ігрової діяльності дітей дошкільного віку у процесі фізичного виховання

Визначено такі завдання для концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку: сприяння розвитку особистості та закладання підвалин багаторічного удосконалення дитини; підвищення взаємозв'язку компонентів освітнього простору в закладах дошкільної освіти; систематизація наукового доробку фахівців із питань фізичного виховання та ігрової діяльності в закладах дошкільної освіти; узгодження використання засобів і методів ігрової діяльності в закладах дошкільної освіти; узгодження методологічного компонента застосування засобів і методів ігрової діяльності на різних рівнях освітнього процесу в ЗДО; розмежування та конкретизація внеску різних суб'єктів (стейкхолдерів) у діяльність ЗДО, зокрема в частині фізичного виховання та ігрової діяльності; створення умов для стандартизації та варіативності змісту освітнього процесу з використанням різноманіття засобів і методів ігрової діяльності; унормування компонентів фізичного виховання ЗДО з урахуванням основного виду діяльності дитини, а саме ігрової; забезпечення циклічності й безперервності в системі фізичного виховання та взаємопов'язаних з ним складників освітнього процесу ЗДО.

Структура концепції містить три блоки, що становлять взаємопов'язані підсистеми (методологічний, суб'єктний і реалізаційний). У межах першого блоку визначено закономірності, функції та принципи ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. Їм підпорядковано мету й завдання та методи й засоби. Зміст і спрямованість засобів подано у відповідній класифікації.

Суб'єктний блок представляють стейкхолдери – усі зацікавлені учасники, він містить умовний розподіл на «мотиваторів» (адміністрацію, батьків), «каталізаторів» (медичний персонал, психолога) та «реалізаторів» (інструктора фізичної культури, вихователя). Реалізаційний блок представлено безпосередніми заходами для досягнення мети концепції на основі укладання окремих програм занять. Вони побудовані з урахуванням алгоритму та послідовно відображають мету, завдання, методи, засоби, умови та контроль. Їх послідовність залучення та змістове наповнення дає підстави для визначення алгоритму побудови програми занять у межах реалізації концепції ігрової діяльності.

Елементом, що впливає на інші компоненти структури концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку, є індивідуальні особливості контингенту, що визначають спрямованість змісту концепції. Підсумковим елементом визначено результат на узагальненому рівні (відповідність меті та завданням концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні ЗДО), підсистемному рівні (відповідність меті й завдань, визначених у методологічному блоці) та частковому рівні (відповідність меті й завданням окремої програми занять).

Визначено функції ігрової діяльності у процесі фізичного виховання дітей дошкільного віку. Вони ґрунтуються на визначенні її ролі та психолого-педагогічному впливові на особистість дитини, що реалізовується через безпосередню діяльність суб'єкта освітньо-виховного процесу та його взаємодії з іншими учасниками цього процесу. Основні функції, які властиві концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку, поділено на дві підгрупи: загальні та специфічні.

До групи загальних функцій концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку віднесено ті, які значною мірою є відомими й обґрунтованими та реалізуються незалежно від специфіки діяльності у відповідній групі закладів освіти. Таким чином, до цієї групи функцій залучено розвивальну, розважальну, комунікативну, діагностичну, корекційну та функцію самореалізації.

До групи специфічних функцій концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку віднесено ті, які значною мірою реалізуються власне за допомогою авторської концепції та залежно від специфіки ігрової діяльності у відповідній групі закладів освіти:

- *компетентності* – визначають за набуттям єдності, взаємопроникнення та доповнення знань, умінь і навичок й інших важливих складників на основі діяльнісного (активного) характеру змісту спеціальних (ігрових) компонентів освіти;

- *взаємозалежності* – визначають за чіткою детермінованістю участі усіх стейкхолдерів освітнього процесу ЗДО та їх функціональних обов'язків у межах реалізації концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні ЗДО;

- *результативності* – передбачає організацію системи ігрової діяльності у фізичному вихованні ЗДО, яка забезпечуватиме належний ступінь відповідності кінцевих показників розвитку (фізичного, психоемоційного, соціального тощо);

- *цільності* – визначають за наявністю та особливістю педагогічних впливів, їхнім поєднанням і розподілом ресурсів на реалізацію базових завдань ігрової діяльності в умовах організації освітнього середовища ЗДО.

Узагальнення наукових теорій фізичного виховання різних груп населення дає підстави наполягати на дотриманні певних керівних положень. Водночас дотримання та інтегративне застосування загальнодидактичних і специфічних принципів є невід'ємним складником ефективності процесу фізичного виховання певної групи населення, зокрема дошкільників.

Підкорюючись вимогам загальнодидактичних принципів, ігрова діяльність у фізичному вихованні дітей дошкільного віку зумовлює необхідність наукового обґрунтування низки специфічних принципів, які генералізують визначений напрям освітньо-виховних впливів. Конкретизуємо принципи, які специфічні для ігрової діяльності.

Принцип *оздоровчої та гармонійної спрямованості розвитку дитини*. У дошкільній освіті наявна чітка регламентація педагогічних впливів на дитину. Водночас з усіх науково-методичних позицій обов'язковим виступає взаємозв'язок рівня передбачуваних освітніх впливів із фізичним, розумовим, етичним й естетичним розвитком індивіда. В межах окремих соціокультурних тенденцій це визначають за обов'язковою відповідністю результатів ігрової діяльності та передбачуваної подальшої цільової підготовки особистості.

Принцип *урахування досвіду*. Незважаючи на достатньо малий індивідуальний та соціальний досвід дошкільника, наголошуємо на необхідності урахування нагромадженого розуміння сутності власного буття, взаємин,

спілкування, внутрішнього сприйняття себе та зовнішнього оточення в побудові ігрової діяльності в межах фізичного виховання ЗДО.

Принцип індивідуальності та колективності. Багато фахівців, що займалися питаннями ігрової діяльності, наголошували на можливості та інколи потребі виключно індивідуального підходу у фізичному вихованні дошкільнят. Об'єктивно серед дітей дошкільного віку дуже часто наявні спільні, типові для всіх дітей певного віку тенденції особистісного розвитку. Незалежно від того, що певні особливості виявляються своєрідно, неповторно, втілюються в системі цінностей дитини, усе одно можна виокремити спільні риси. Тож під час ігрової діяльності дошкільнят обов'язковим має бути поєднання досвіду індивідуального прояву дитини (її характерних особистісних рис) та залучення до колективної діяльності, яка виступає калібрувальним чинником для певного вікового відтинку соціального становлення особистості.

Принцип соціальної відповідності. Зазначений принцип виокремлено для ігрової діяльності в межах фізичного виховання внаслідок потреби забезпечення сприятливих умов для поступового й безперешкодного розвитку особистості дитини. У цьому сенсі варто говорити про природо- та культуровідповідність змісту ігрової діяльності, що передбачає органічне поєднання та формування в дитини принципів особистісної культури, різних аспектів її проявів, збалансованість на рівні малих і великих соціальних груп, до яких вона залучена, інтегрованість та ідентичність з національною культурою на визначеному відтинку розвитку суспільства.

Принцип демократизації освітньо-виховного процесу. Зазначене керівне положення передбачає посилення уваги використання різноманітних ресурсів стейкхолдерів освітнього процесу з можливістю (потребою) пошуку різноманітних форм співпраці, установаження та/або налагодження партнерських стосунків, залучення каталізаторів освітньої та ігрової діяльності.

Принцип відображення і перетворення. В основі зазначеного керівного положення вбачаємо потребу, завдяки якій реалізація ігрової діяльності у фізичному вихованні в ЗДО повинна поєднувати кілька рівнів творчого відтворення інформації дошкільнятами. Беззаперечним залишається те, що ігрова діяльність переносить дитину в певну об'єктивну для неї реальність. Саме це дає можливість дітям уявно перетворювати реальні ситуації в уявні та реалізовувати певні алгоритми, що унормовує ведучий.

Принцип емоційної комфортності. Зазначений принцип вказує на потребу чіткого обліку середовища ігрової діяльності дитини (колективу). Зважаючи на множину функціональної інтерпретації методів, засобів, умов тощо ігрового середовища, ігрову діяльність слід будувати на основі дотримання партнерства, рівноправності, емоційно позитивному тлі залученості дитини. Для підвищення функціональної активності дитини повинна бути сформована певна спонукана до взаємодії окремого індивіда з іншими, з ведучим, з компонентами гри (за їх наявності).

Принцип ефективності й результативності. В основу цього принципу покладено відображення та усвідомлення підсумків ігрової діяльності, застосованих ігрових дій як продуктивної творчої діяльності дитини (колективу,

команди). У науковому розумінні поняття «ефективність» і «результативність» мають певні характерні відмінності. Однак у межах ігрової діяльності у фізичному вихованні ЗДО варто визначити спільні знаменники.

Узагальнюючи вимоги фізичного виховання ЗДО, переваги ігрової діяльності в структурі освітньо-виховного процесу дошкільнят, ступеня залученості різних груп фахівців до цього процесу, схилиємося до потреби поділу стейкхолдерів на три групи. Їх узагальнили відповідно до домінантної ролі в межах суб'єктного блоку та загалом концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку.

Перша група виступає певним «мотиватором» не лише для ігрової діяльності, але й для усього освітньо-виховного процесу в ЗДО. До неї додано адміністративний персонал (керівників) ЗДО та батьків дітей. На батьків дітей покладена необхідність належного виховання, дотримання порозуміння з ними. Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, стежити за дотриманням належних умов для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя тощо.

Ще одну групу стейкхолдерів ігрової діяльності у фізичному вихованні ЗДО представляє медичний персонал та психологічний супровід освітнього процесу дитини. Її умовна назва – «каталізатори». Відомо, що на навчання в ЗДО приходять діти з різними індивідуальними особливостями, спільними та відмінними рисами фізичного, психоемоційного, соціального розвитку. Тож для підвищення ефективності реалізаційного блоку концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні ЗДО потрібно активно залучати представників групи «каталізаторів». Воно пов'язане з роз'ясненням і пошуком оптимальних шляхів впливу на дитину.

Інформація від «каталізаторів» виступає надзвичайно потужним та об'єктивним підґрунтям для планування, організації та реалізації заходів у межах концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні ЗДО. Вона дає можливість максимально точно врахувати індивідуальні особливості дитини та сприяти формуванню (корекції) важливих для окремих дітей характеристик особистості.

Останню групу суб'єктів у межах концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні ЗДО представляють безпосередні її реалізатори. Це інструктори фізичної культури та вихователі (у сучасних умовах змішаної освіти до цієї групи можуть долучатися батьки).

Зрозуміло, що на «реалізаторів», з одного боку, активно впливають представники «мотиваторів» (вони визначають генеральну стратегію ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей), а з іншого, – «каталізаторів» (мають цілісну інформацію про контингент дітей, що потрібно враховувати під час складання програми занять на певний відтинок часу).

У шостому розділі **«Верифікація теоретичних і методичних положень концепції ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання»** представлено дані експериментальної перевірки реалізаційних положень із визначенням ефективності окремих програм занять щодо фізкультурно-оздоровчих занять із використанням народних ігор у процесі

фізичного виховання дітей 3–4 років; із використанням засобів інноваційних ігор у процесі фізичного виховання дітей 4–5 років та із використанням засобів корфболу у процесі фізичного виховання дітей 5–6 років.

Установлено, що ігрову діяльність у фізичному вихованні представляє надзвичайно велике різноманіття напрямів, завдань, комплексів засобів та методів. У зв'язку із цим верифікацію теоретичних і методичних положень концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку проведено через визначення ефективності реалізаційних положень за допомогою реалізації низки окремих авторських програм (з власним комплексом: мета, завдання, засоби, методи, форми та умови реалізації, засоби контролю).

Тенденції національно-патріотичного виховання актуалізують використання народних ігор у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. На прикладі контингенту дітей 3–4 років (молодша група) застосовано програму занять зі домінуючим використанням у змісті народних ігор.

Метою програми було поліпшення соматичного здоров'я, розвиток психомоторних якостей, пізнавальної сфери, формування рухових умінь і навичок та підвищення емоційного стану дітей 3–4 років. У процесі фізкультурно-оздоровчих занять використано як традиційні засоби фізичного виховання, так й засоби народних ігор: сюжетні (казкові) ігри з елементами драматизації; імітаційні ігри, що копіюють тваринний і природний світ; ігри з обмеженим мовленнєвим текстом; хороводні ігри і танки; ігри історичної та соціальної спрямованості; ігри з відображенням трудових процесів та побуту народу; обрядові та звичаєві ігри.

У процесі проведення народних ігор використано малі фольклорні жанри, такі як заклички (перед грою, під час гри), зазивалки (для збору на гру дітей), зговірки (для розподілу дітей), лічилки (для вибору ведучих), промовки (під час хороводів, ігор-піжмурок), мирилки (для усунення суперечок, конфліктів під час гри), прислів'я та приказки (для підведення підсумків).

У межах реалізації експерименту встановлено позитивну динаміку в розвитку психомоторних якостей дітей експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп, проте вираження змін кількісних параметрів у розвитку психомоторики по завершенню експерименту відрізняється в дітей ЕГ та КГ, про що свідчать статистично кращі кількісні зміни досліджуваних показників дітей ЕГ (табл. 4).

У результаті педагогічного впливу спостерігали поліпшення співвідношення кількості дітей за рівнем психомоторики. Наприкінці дослідження було виявлено з високим рівнем – 13,33 % дівчаток, вищим за середній – 26,67 % та середнім – 60,00 %, а хлопчиків – з високим рівнем – 14,28 %, вищим за середній – 28,58 % та середнім – 57,14 %, відповідно, за відсутності дітей з низьким рівнем розвитку психомоторних якостей. Також достовірно поліпшилися ($p < 0,05$) показники психічного розвитку дітей ЕГ за усіма компонентами та досягнуто збільшення кількості дітей із позитивним емоційним станом (збільшення частки дівчаток з 66,66 до 86,67 % та з 57,14 до 85,72 % у хлопчиків). Загальний емоційний клімат в ЕГ наприкінці дослідження відповідав високому ступеню сприятливості.

Показники психомоторних якостей дітей 3–4 років на початку та наприкінці дослідження (n=57), бали

Тести	Стать	КГ (n=28)		ЕГ (n=29)	
		На початку дослідження	Наприкінці дослідження	На початку дослідження	Наприкінці дослідження
Тест 1	д	2,14±0,23	2,42±0,20	2,26±0,17	2,73±0,17*
	х	1,92±0,19	2,28±0,19	1,85±0,23	2,35±0,22
Тест 2	д	2,35±0,25	2,71±0,24	2,33±0,22	3,13±0,15*
	х	2,64±0,20	3,00±0,10	2,57±0,20	3,28±0,12*
Тест 3	д	2,07±0,22	2,35±0,19	2,00±0,21	2,66±0,20*
	х	2,08±0,21	2,42±0,20	2,14±0,20	2,78±0,18*
Тест 4	д	1,71±0,22	2,14±0,20	1,86±0,22	2,40±0,18*
	х	1,92±0,19	2,28±0,16	1,85±0,23	2,42±0,17*
Тест 5	д	2,57±0,20	2,78±0,21	2,46±0,22	3,16±0,20*
	х	2,28±0,19	2,64±0,22	2,21±0,18	2,92±0,16*
Тест 6	д	2,64±0,17	2,92±0,19	2,47±0,18	3,06±0,19*
	х	2,50±0,20	2,85±0,21	2,57±0,21	3,14±0,17*
Тест 7	д	3,00±0,21	3,28±0,16	2,93±0,14	3,60±0,12*
	х	2,92±0,19	3,21±0,18	2,85±0,20	3,50±0,13*
Тест 8	д	2,50±0,20	2,85±0,17	2,60±0,18	3,13±0,13*
	х	2,35±0,20	2,64±0,17	2,28±0,22	2,93±0,19*

Примітки: * – різниця показників на початку та наприкінці дослідження статистично достовірна за $p < 0,05$; $t = 2,04$. Тест 1. Статична координація, бали. Тест 2. Динамічна координація, бали. Тест 3. Швидкість рухів, бали. Тест 4. Координованість мікрорухів руки та пальців, бали. Тест 5. Ритмічність рухів, бали. Тест 6. Рухова пам'ять, бали. Тест 7. Виразність рухів, бали. Тест 8. Одночасність рухів, бали.

Програма фізкультурно-оздоровчих занять із застосуванням засобів інноваційних ігор у фізичному вихованні дітей 4–5 років передбачала інтегральний розвиток рухових якостей, процесів мислення та мовлення. До програми увійшли такі ігрові засоби: пальчикові ігри, сенсорно-рухові ігри, інтерактивні ігри, ігри з природним матеріалом, рухливо-дидактичні ігри, ігри-подорожі, ігри-квести, ігрова психогімнастика, ігри з кольоротерапії.

Аналізуючи результати досліджень фізичної підготовленості дітей, потрібно відзначити, що за всіма показниками відбулися достовірні зміни ($p < 0,05–0,01$) в ЕГ і КГ як у дівчаток, так і у хлопчиків, проте в дітей ЕГ приріст був вищий, ніж у їхніх однолітків із КГ (рис. 3).

Зафіксовано максимальний приріст у розвитку дрібної моторики, координаційних і швидкісних якостей у дівчаток ЕГ (18,15–25,78%); позитивні зміни в розвитку вибухової сили, швидкості поодинокого руху, координації рухів та швидкої сили (12,46–15,78%). У хлопчиків ЕГ відбувся максимальний приріст у показниках розвитку швидкості, дрібної моторики, координаційних якостей (18,64–27,40 %).

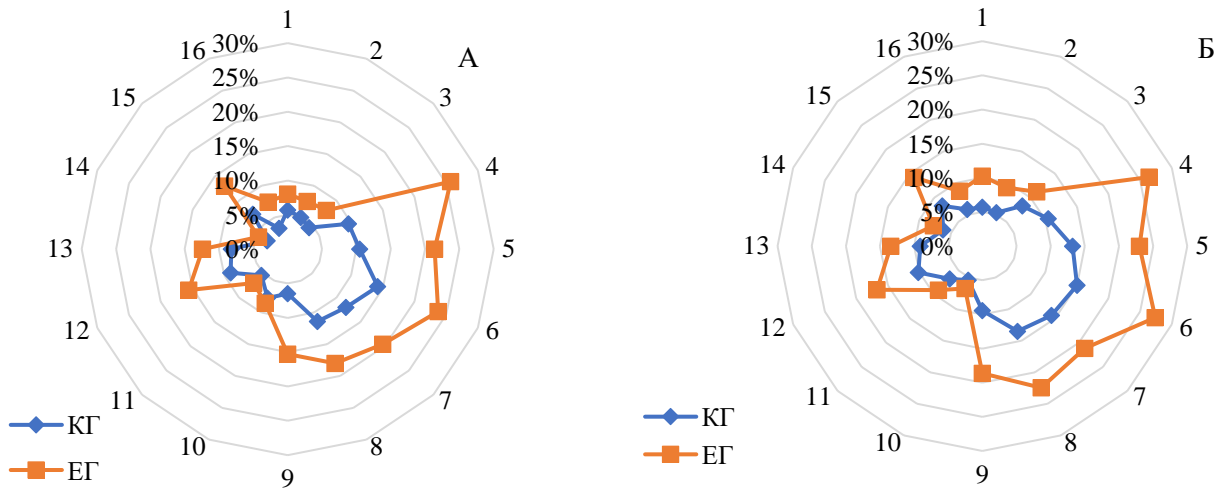

Рис. 3. Зростання показників рухових якостей дівчаток (А) і хлопчиків (Б) ЕГ та КГ по завершенню експерименту, %:

1 – «Силач» (права рука), 2 – «Силач» (ліва рука), 3 – «Здоров'ячок», 4 – «Кравець», 5 – «Мисливець», 6 – «Злови рибку», 7 – «Гаряча картопелька», 8 – «Забий цвяшок», 9 – «Швидка рука», 10 – «Кошенятко», 11 – «Місток», 12 – «Білка і горішок», 13 – «Іванпокиван», 14 – «Сороконіжка», 15 – «Упіймай комарика», 16 – «Папуга»

Достовірні зміни наявні серед дівчаток ЕГ: за показниками наочно-дійового мислення на 2,14 бала більше, ніж до експерименту ($p < 0,01$); образно-логічного мислення – на 1,93 бала ($p < 0,01$); вербального мислення – на 1,69 бала ($p < 0,05$) та показника розвитку мовлення – 2,21 бала ($p < 0,01$), відповідно. У хлопчиків ЕГ показники наочно-дійового мислення підвищилися на 1,96 бала ($p < 0,01$); образно-логічного мислення – на 2,05 бала ($p < 0,01$); вербального мислення – на 1,80 бала ($p < 0,05$); мовлення – на 1,87 бала ($p < 0,01$) (табл. 5).

Таблиця 5

Показники процесів мислення й мовлення дітей 4–5 років на початку та наприкінці дослідження (n=59), бали

Субтести	Стать	КГ (n=30)		ЕГ (n=29)	
		На початку дослідження	Наприкінці дослідження	На початку дослідження	Наприкінці дослідження
Мислення (наочно-дійове)	д	4,64±0,38	5,86±0,35*	4,57±0,38	6,71±0,40**
	х	4,42±0,34	5,57±0,33*	4,33±0,34	6,26±0,38**
Мислення (образно-логічне)	д	4,21±0,38	5,14±0,40*	4,14±0,39	6,07±0,43**
	х	4,71±0,37	6,00±0,33*	4,73±0,35	6,78±0,34**
Мислення (вербальне)	д	3,36±0,34	4,43±0,36*	3,43±0,28	5,12±0,33*
	х	3,78±0,29	4,92±0,37*	3,86±0,39	5,66±0,44*
Мовлення	д	3,64±0,31	4,78±0,35*	3,50±0,28	5,71±0,37**
	х	4,07±0,40	5,14±0,36*	4,00±0,38	5,87±0,32**

Примітки: * – різниця показників на початку та наприкінці дослідження статистично достовірні за $p < 0,05$; ** – за $p < 0,01$.

Програма фізкультурно-оздоровчих занять із використанням засобів корфболу у фізичному вихованні дітей 5–6 років передбачала сприяння зміцненню фізичного здоров'я, підвищення рівня фізичної підготовленості, поліпшення функціонального стану, розвиток соціальної компетентності дітей 5–6 років.

Основним результатом застосування цього виду засобів ігрової діяльності стало те, що діти з ЕГ (дівчатка та хлопчики) отримали суттєву перевагу ($p < 0,05$) порівняно з дітьми КГ за 11 із 16 показників, пов'язаних із фізичною підготовленістю (табл. 6).

Таблиця 6

Показники фізичної підготовленості дітей 5–6 років експериментальної та контрольної групи (до / після педагогічного експерименту)

Тести	Стать	ЕГ (n=30)	КГ (n=30)	p *
«Силач», права, кг	д	7,05±0,42 / 8,02±0,32**	6,83±0,17 / 7,32±0,20**	>0,05
	х	8,65±0,48 / 9,95±0,48**	8,43±0,36 / 8,98±0,39**	<0,05
«Силач», ліва, кг	д	6,01±0,33 / 7,04±0,35**	6,13±0,23 / 6,69±0,25*	>0,05
	х	7,33±0,32 / 8,40±0,37**	7,38±0,34 / 7,68±0,34*	<0,05
«Здоров'ячок», см	д	140,44±16,26 / 161,66±7,05**	141,53±6,56 / 149,23±6,32**	<0,05
	х	151,47±11,46 / 177,22±6,07**	147,22±6,59 / 157,94±10,82**	<0,05
«Кравець», с	д	25,05±1,62 / 20,80±1,11**	24,98±1,68 / 23,46±1,27**	<0,05
	х	24,10±1,34 / 20,60±1,20**	24,14±0,78 / 23,09±0,80**	<0,05
«Мисливець», к-сть	д	2,91±0,31 / 4,08±0,22**	3,07±0,36 / 3,38±0,24*	<0,05
	х	2,38±0,30 / 3,83±0,24**	2,64±0,32 / 3,00±0,21*	<0,05
«Злови рибку», бали	д	3,08±0,39 / 3,83±0,29**	2,92±0,30 / 3,30±0,20**	<0,05
	х	2,77±0,30 / 3,77±0,19**	2,94±0,32 / 3,29±0,20**	<0,05
«Гаряча картопелька», к-сть	д	16,16±1,80 / 22,58±1,59**	16,76±1,60 / 18,53±1,50**	<0,05
	х	16,83±1,14 / 23,33±1,12**	16,86±0,88 / 20,00±1,13**	<0,05
«Забий цвяшок», к-сть	д	5,00±0,70 / 8,16±0,66**	5,38±0,61 / 6,46±0,53**	<0,05
	х	5,88±0,44 / 8,72±0,64**	5,76±0,41 / 7,05±0,38**	<0,05
«Швидка рука», м	д	4,90±0,32 / 5,95±0,24**	4,67±0,40 / 5,00±0,41**	<0,05
	х	6,47±0,32 / 7,92±0,26**	6,37±0,30 / 7,08±0,30**	<0,05
«Кошенятко», см	д	6,29±0,92 / 7,04±0,83**	6,36±0,63 / 7,00±0,65**	>0,05
	х	5,25±1,20 / 6,10±1,05**	5,38±1,21 / 6,08±1,17**	>0,05
«Місток», с	д	14,84±1,53 / 16,25±1,49**	15,28±1,34 / 16,00±1,27**	>0,05
	х	15,06±1,65 / 16,50±1,60**	15,16±1,19 / 16,35±1,30**	>0,05
«Білка і горішок», см	д	19,70±0,86 / 23,08±0,69**	20,15±0,70 / 21,00±0,71**	<0,05
	х	19,93±0,69 / 23,02±0,54**	20,12±0,68 / 21,02±0,62**	<0,05
«Іван-покиван», к-сть	д	9,50±0,33 / 10,91±0,28**	9,92±0,39 / 10,46±0,31**	>0,05
	х	9,72±0,34 / 10,88±0,34**	9,88±0,31 / 10,64±0,27**	>0,05
«Сороконіжка», к-сть	д	31,33±1,28 / 33,00±1,29**	31,69±0,87 / 32,46±0,85**	>0,05
	х	30,88±1,19 / 33,00±1,11**	31,05±1,10 / 32,70±1,01**	>0,05
«Упіймай комарика», к-сть	д	17,83±0,67 / 20,08±0,59**	17,38±0,74 / 18,30±0,72*	<0,05
	х	18,38±0,57 / 20,22±0,53**	18,29±0,64 / 18,64±0,63*	<0,05
«Папуга», с	д	15,87±2,26 / 16,91±1,93**	15,53±2,21 / 16,00±1,87*	>0,05
	х	11,77±1,07 / 13,22±1,07**	11,80±1,49 / 12,70±1,45*	>0,05

Примітки: * – різниця показників до і після експерименту статистично достовірна за $p < 0,05$; $t = 2,04$; ** – за $p < 0,01$; $t = 2,75$; p * – рівень значущості порівняння показників ЕГ і КГ після експерименту.

Після закінчення експерименту встановлено позитивну тенденцію серед значень показників функціональної діяльності кардіореспіраторної системи дітей ЕГ, а саме: достовірно знизився у своїх значеннях показник ЧСС у спокої і у дівчаток, і у хлопчиків, а також збільшилися значення САТ і ДАТ ($p < 0,05-0,01$); достовірно збільшився показник ЖЄЛ у дівчаток і у хлопчиків ($p < 0,05-0,01$) та знизився в своїх значеннях показник ЧД ($p < 0,01$).

Аналіз даних соціометричної методики дав змогу виявити особливості взаємодії дітей у сфері особистих відносин (табл. 7).

За отриманими результатами можемо підтвердити, що в системі міжособистісних відносин дітей ЕГ переважають «визнані», вони становлять 56,66 % всієї вибірки, що на 13,33 % більше, порівняно з показником на початку дослідження. Такі діти веселі, енергійні, найчастіше перебувають у суспільстві лідера, але грають і з іншими дітьми. З усіх дітей ЕГ збільшилася на 16,67 % частка «лідерів», які постійно перебувають у центрі уваги, та відбулося зменшення на 10,00 % частки дітей зі статусом «приймані», які активні, рухливі, досить розважливі, добре взаємодіють із колективом, але деколи конфліктні. Слід відзначити, що в кінці дослідження дітей ЕГ із статусом «ізольовані» та «знехтувані» не було виявлено. Розподіл дітей за статусами дає змогу зазначити про високий рівень взаємовідносин дітей в ЕГ, вони позитивно ставляться до однолітків.

Таблиця 7

Розподіл дітей 5–6 років за соціометричним статусом, %

Соціометричний статус	КГ (n=30)				ЕГ (n=30)			
	На початку дослідження		Наприкінці дослідження		На початку дослідження		Наприкінці дослідження	
	n	%	n	%	n	%	n	%
«Популярні»	4	13,33	6	20,00	3	10,00	8	26,67
«Визнані»	12	40,00	14	46,67	13	43,33	17	56,66
«Приймані»	8	26,67	7	23,33	8	26,67	5	16,67
«Ізольовані»	5	16,67	3	10,00	4	13,33	-	-
«Знехтувані»	1	3,33	-	-	2	6,67	-	-

Використання спортивних ігор як засобу та форми організації фізичного виховання зумовлює формування всіх компонентів рухово-ігрового досвіду: діяльнісного (володіння способами ігрових дій), аксіологічного (усвідомлене ставлення до соціально-моральних норм поведінки та цінностей, усвідомлення особистісної готовності до ігрової діяльності), когнітивного (знання соціально-моральних норм поведінки, змісту ігрових способів взаємодії у спортивних іграх) та комунікативного (передача інформації у процесі спортивно-ігрової взаємодії).

У цьому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» здійснено обговорення, розкрито їхню практичну й теоретичну значущість, висвітлено дискусійні положення.

Аналіз та узагальнення результатів дослідження, зіставлення їх із відомою науковою інформацією дали змогу стверджувати про отримання наукових даних трьох рівнів новизни: тих, які набули подальшого розвитку, удосконалили наявні, а також нові наукові дані.

Набули подальшого розвитку наукові дані щодо функціонування системи організації фізкультурно-оздоровчої роботи в закладах дошкільної освіти та теоретичного підґрунтя ігрової діяльності в процесі фізичного виховання дітей дошкільного віку (О.Л. Богініч, 2007, 2014; Т.Ю. Круцевич, 2012; Н.Є. Пангелова, 2014; О.А. Томенко, А.Ю. Старченко, 2016; А.В. Цьось, О.Д. Дубогай 2017; Е.С. Вільчковський, О.І. Курок, 2019).

У дисертаційному дослідженні **набули подальшого розвитку** відомості щодо сприятливого впливу засобів ігрової діяльності на гармонійний розвиток дітей дошкільного віку, сприяння їх адаптації до зовнішніх умов середовища (О.Л. Богініч, 2007; Е. Wilczkowski, 2012; Н.Є. Пангелова, 2014; М. Lynch, 2015; М.В. Роганова, А.І. Чаговець, 2018; Н.П. Пихтіна, 2018).

У результаті роботи **удосконалено** відомості щодо поділу контингенту дітей дошкільного віку на підгрупи за показниками рівня захворюваності (Н.С. Маляр, 2014; Н.Є. Пангелова, 2014; А. В. Полякова, 2015; Г.В. Петренко, 2017), фізичного розвитку (О.Г. Лахно, 2013; Я.К. Вітос, 2015; Л.М. Максименко, 2018; Л.І. Назаркевич, 2018; О.В. Андрєєва, А.О. Чеверда, 2020; Н.Є. Пангелова, Д.Ю. Цапук, 2020), діяльності кардіореспіраторної системи (Л.В. Квашніна, Ю.А. Маковкіна, 2005; О.Є. Федорців, Т.О. Воронцова та ін., 2010; Е.С. Вільчковський, Н.Ф. Денисенко, 2011; Н.С. Маляр, 2014; Л.Л. Галаманджук, Г.А. Єдинак та ін., 2017; О.В. Андрєєва, А.О. Чеверда, 2020;), фізичної підготовленості (А.А. Пивовар, 2005; В.В. Поліщук, 2008; Е.С. Вільчковський, Н.Ф. Денисенко, 2011; А.С. Подоляка, 2011; Л.В. Балацька, 2012; О.Є. Конох, 2014; Н.Є. Пангелова, 2014; А.Ю. Старченко, 2015; Г.В. Петренко, 2017; Н.Є. Пангелова, Д.Ю. Цапук, 2020; Н.А. Кулик, 2021), психомоторики (Л.С. Роговик, 2005; О.Г. Лахно, 2013; О.О. Філоненко, С.В. Гозак, 2015), психоемоційного розвитку (А.А. Пивовар, 2005; В.В. Поліщук, 2008; Є.Г. Яхно, 2011; Н.Є. Пангелова, 2014; Л.М. Максименко, 2018; А.І. Чаговець, 2018), особливостей поведінкових реакцій та індивідуально-типологічних особливостей (Р.В. Павелків, О.П. Цигипало, 2008; Т.В. Дуткевич, 2012).

Удосконалено наукові дані щодо контингенту дітей дошкільного віку з відхиленнями у психофізичному розвитку, пов'язані з порівняльною характеристикою комплексу показників психомоторики (А.В. Сімко, 2014; М.І. Породько, 2021; О.П. Таран, К.В. Єрмоменко, 2022), морфофункціонального стану (В.В. Тарасун, 2008; С.П. Миронова, 2010; М.М. Єфименко, 2014), психічного та соціально-емоційного розвитку (Ю.О. Гончар, 2017; О.Б. Нагорна, 2017; А.А. Колупаєва, 2019; Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін, 2020).

У результаті дисертаційного дослідження **вперше**:

- обґрунтовано й розроблено концепцію ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання. Визначено змістове наповнення методологічного блоку, що ієрархічно представлений закономірностями, функціями, принципами, метою, завданнями, методами та засобами на основі ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку; суб'єктного блоку, що пов'язаний із функціями, з виконуваними функціями окремими групами осіб («мотиватори», «каталізатори», «реалізатори»), та реалізаційного блоку, що

представлений окремими програмами занять (мета, завдання, методи, засоби, умови та контроль) й несе основне навантаження, пов'язане з реалізацією мети й завдань концепції в межах фізичного виховання дітей дошкільного віку;

- на методологічному рівні розкрито специфіку ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку, що визначається сукупністю таких функцій: компетентності (набуття єдності, взаємопроникнення та доповнення знань, умінь і навичок й інших важливих складників на основі активного характеру змісту ігрових компонентів), взаємозалежності (детермінованість участі усіх стейкхолдерів освітнього процесу ЗДО та їх функціональних обов'язків), результативності [(сприяння належному ступеню відповідності кінцевих показників розвитку (фізичного, психоемоційного, соціального тощо)], щільності (ефективність і спроможність реалізувати завдання ігрової діяльності з оптимальним залученням ресурсів у відведений для цього проміжок часу) та принципів: оздоровчої та гармонійної спрямованості розвитку дитини, урахування досвіду, індивідуальності й колективності, соціальної відповідності, демократизації освітньо-виховного процесу, відображення й перетворення, емоційної комфортності, ефективності та результативності;

- укладено класифікацію засобів ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку, що враховує загальну сукупність науково й методично обґрунтованих підходів до застосування ігрових засобів і методів в освітньо-виховному процесі закладів дошкільної освіти. В основу класифікації покладено загальний розподіл за цільовою спрямованістю, формами й характером організації, умовами проведення, специфікою засобів та індивідуальними особливостями контингенту. Урахування зазначених груп засобів на основі ігрової діяльності в разі корегування їх структури та змісту дає підстави для розв'язання значного спектра завдань фізичного виховання дітей дошкільного віку;

- визначено комплекс чинників диференціації структури та змісту засобів ігрової діяльності для реалізації у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. Необхідними для урахування є індивідуальні характеристики контингенту (спосіб сприйняття інформації, біологічний вік, фізична підготовленість, індивідуально-типологічні особливості, рухливість дитини, стан здоров'я та фізичний розвиток, вік і стать); спрямованість змісту на розв'язання оздоровчих, виховних, освітніх, розвивальних і корегувальних завдань освітньо-виховного процесу ЗДО; форми організації із систематичним проведенням, невизначеністю періодичності проведення, залежних від додаткових чинників організації; специфіка засобів, яку визначають за ступенем складності змісту гри, пріоритетами для проявів фізичних якостей, характером моторної щільності або психофізичних навантажень, домінантними руховими діями, анатомічною пріоритетністю впливу, відповідністю специфіці видів спорту; умови проведення, зокрема місця проведення (у приміщенні та на вулиці), сезонності (пори року), часу проведення в режимі дня ЗДО, відповідного ресурсного забезпечення (спеціального, технічного, дидактичного, природнього); характер організації – за суб'єктом організації (за ініціативою дорослих, самостійні ігри / ініціатива дітей); за

кількістю (індивідуальні, парні, групові, колективні, масові); за способом організації (фронтальний, груповий, потоковий, змінний, індивідуальний, коловий).

ВИСНОВКИ

Фізичне виховання належить до системних чинників формування фізичного, психоемоційного, розумового компонентів гармонійно розвинутої особистості. Реалізація завдань фізичного виховання відбувається на різних вікових відтинках становлення особистості, де першим організованим і методично обґрунтованим є навчання в закладах дошкільної освіти.

1. Систематизування сучасних наукових і методичних знань вказало на широке використання засобів, методів та форм ігрової діяльності в педагогічних розробках розвитку дітей дошкільного віку, в основу яких покладено потребу задоволення ціннісних орієнтацій, інтересів та потреб у руховій активності, стабілізування емоційної та чуттєвої сфери, спрямоване розвинення фізичних, психічних, інтелектуальних та морально-вольових характеристик дитини дошкільного віку.

Виявлено значний практичний досвід щодо інновацій із використанням ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. Окремими результативними напрямками з використання засобів і методів, форм і технологій ігрової діяльності були соціалізація особистості, формування моральних, комунікативних, пізнавальних здібностей, мислення й мовлення, поліпшення психомоторних якостей, формування фізичної культури особистості, зокрема через поліпшення фізичного розвитку та функціонального стану, фізичної й рухової підготовленості дітей дошкільного віку. Підставами для цього є різноманітність змісту ігрової діяльності, реалізована застосуванням елементів спортивних ігор, рухливих ігор, сюжетно-рольових ігор, ігор у воді (іншому середовищі), українських народних ігор (народів світу), танцювальних ігор, ігрових інформаційних технологій тощо.

Системний аналіз представлених сучасних підходів використання ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку свідчить про значну зацікавленість дослідників, проте нерозв'язаною залишається проблема концептуального бачення, обґрунтування теоретичних і методологічних основ ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку, що зумовлює потребу об'єднання в цілісну систему нагромадженого досвіду наукового знання та розв'язання низки суперечностей, зокрема між формуванням здібностей дітей дошкільного віку і потребою розроблення механізмів впливу на них за допомогою ігрової діяльності; значним розвивальним потенціалом ігрової діяльності і необхідністю широкого використання у фізичному вихованні дітей дошкільного віку; широким спектром можливостей ігрової діяльності в контексті формування фізичного, соціального, психічного й емоційного розвитку дітей дошкільного віку і недостатньою розробленістю науково обґрунтованих методичних підходів до їх реалізації; необхідністю насичення змісту ігрової діяльності різними видами активностей дошкільників і недостатнім науково-методичним забезпеченням цього процесу.

2. За результатами експерименту встановлено об'єктивні вікові особливості фізичного, психоемоційного, соціального розвитку та фізичної підготовленості дітей дошкільного віку, які є головними критеріями для вибору стратегії та реалізації системи заходів із використанням ігрової діяльності в процесі фізичного виховання. Установлення зазначених груп показників дітей дошкільного віку дає підстави для виявлення тенденцій, згідно з якими:

- спостерігається зменшення кількості захворювань і днів, які пропускає одна дитина, починаючи від молодшого до старшого дошкільного віку (з 1,9 до 1,5 випадку захворювань та з 18 до 13 днів на рік) за найбільшої частки респіраторних захворювань (71,6%);

- основні антропометричні показники (довжина тіла, маса тіла, окружність грудної клітки) відповідають здебільшого середньому рівневі й віковим нормам. Наявне переважання серед дітей 4–5 та 5–6 років середніх значень, а 3–4 років – нижчих за середніх значень за індексом Кетле; стандартних значень окружності грудної клітки у всіх підгрупах дітей 3–6 років (індекс Ерісмана); пропорційної будови тіла (індекс Пін'є) та відповідності біологічного віку паспортному досліджуваного контингенту;

- наявна відповідність показників діяльності системи кровообігу (ЧСС, АТ) середньовіковим нормам та закономірне поступове зменшення ЧСС і підвищення АТ з віком ($p < 0,05$ – $0,001$); достатня тренованість серцево-судинної системи дітей із поступовим статистично вірогідним розвитком витривалості (зниження КВ, $p < 0,001$); збереження задовільного рівня резервно-адаптаційних здатностей серцево-судинної системи та регуляції системи кровообігу на рівні, нижчому за середній (індекс Робінсона); відповідність показників системи зовнішнього дихання (ЧД, ЖЄЛ) середньому рівню та їх зростання ($p < 0,001$) з віком; поліпшення діяльності системи зовнішнього дихання за показниками життєвого індексу (у дітей 4-го року – нижчий за середній рівень, а у дітей 5-го та 6-го року – середній рівень);

- спостерігається поступове зростання всіх показників фізичної підготовленості дітей (від 3–4 до 5–6 років) за винятком точності рухів, статичної рівноваги, гнучкості та швидкості рухової реакції. У всіх вікових групах хлопчики мали вірогідно вищі показники в силі рук відносно дівчаток, а дівчатка – у гнучкості та статичній рівновазі. Засвідчено інтенсивний і гетерохронний розвиток рухових якостей дітей і відповідність узагальненого рівня фізичної підготовленості задовільному й віковим нормам;

- емоційний розвиток здебільшого відповідає високому рівню в дівчаток (77,75–86,13%) та хлопчиків (74,55–82,00%) дошкільного віку за наближено однакового ($p > 0,05$) співвідношення часток дітей 3–6 років із різними рівнями емоційного розвитку;

- незалежно від віку (3–6 років) і статі зафіксовано найбільші частки дітей із достатнім рівнем розвитку психічної сфери (48,44–51,19% серед дівчаток і 49,63–54,71% серед хлопчиків) за широкої різноманітності типів та з переважанням врівноваженості нервової системи зі схожими співвідношеннями часток за типами нервової системи серед дітей 3–6 років. У дітей домінували

змішані типи темпераменту з переважанням «сангвінік – флегматик» (32,14%) та «сангвінік – холерик» (21,39%). Також високі частки мали «флегматик – меланхолік» і «холерик – флегматик» (15,09 % і 13,16% відповідно) з незначними частками чітко виражених типів темпераменту (1,78–5,46%).

3. Під час дослідження виявлено, що невід'ємною групою, що залучена (у різний спосіб) до процесу фізичного виховання у ЗДО та має низку об'єктивних відмінностей, є діти з відхиленнями у психофізичному розвитку. Установлено, що за основними антропометричними показниками діти досліджуваної категорії не суттєво відстають від здорових однолітків ($p > 0,05$), а біологічний вік здебільшого відповідає паспортному. Значення показників захворюваності перебувають на незадовільному рівні, незалежно від нозологічної приналежності дітей. Показники системи зовнішнього дихання в дітей з ПРМ, ЗПР, СД та РАС відповідають рівневі, нижчому за середній, лише в однолітків з ПОРА встановлено середній рівень. За результатами дослідження у групах дітей із різною структурою вади виявлено, що за відсутності видимих патологічних відхилень серцево-судинної системи наявне зниження функціонально-резервних можливостей. Для усіх груп дітей із відхиленнями у психофізичному розвитку характерне відставання в розвитку статичної та динамічної координації, швидкості рухів, дрібної моторики, рухової пам'яті, відчуття ритму, здібності до одночасності виконання рухів, виразності рухів (на 22,5–35,0%). Найбільші труднощі в дітей різних нозологічних груп виникли в завданнях на швидкість і одночасність рухів та координованість мікрорухів руки й пальців.

Серед різних нозологій показники сформованості соціально-емоційного та психічного розвитку незалежно від статі в дітей із ПРМ, ЗПР, СД та РАС є нижчими за норму, тоді як для їх однолітків з ПОРА вони відповідають середньому рівневі.

4. Обґрунтування й укладання класифікації засобів ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку проведено з урахуванням чинників диференціації, серед яких об'єктивно виокремлено індивідуальні особливості (вік, стать, стан здоров'я, ознаки активності рухової діяльності, індивідуально-типологічні особливості, фізичну підготовленість, відповідність паспортного й біологічного віку, доміантний спосіб сприйняття інформації); цільово-змістову спрямованість (орієнтацію на доміантні – оздоровчі, виховні, освітні, розвивальні та корекційні завдання освітнього-виховного процесу); форми організації (із визначеною систематичністю проведення, проведення за наявності додаткових чинників та із невизначеністю періодичності проведення); специфіку структури та змісту (характер діяльності, складність, доміантні прояви фізичних якостей та/або рухових дій, щільність психофізичних навантажень та рухової активності, анатомічну ознаку, відповідність виду спорту); умови реалізації (місце проведення, сезонність, розміщення у структурі режиму дня, ресурсна забезпеченість); характер організації (суб'єкт організації, кількість учасників, спосіб організації). Водночас усі ці ознаки (підгрупи) теж мають внутрішній поділ, зумовлений відповідним змістовим наповненням.

5. Обґрунтування концепції ігрової діяльності дітей дошкільного віку у фізичному вихованні пов'язане з урахуванням передумов проєктування, серед

яких сучасні уявлення, актуальність наукового напряму й напрацювання фахівців та фундаментальні роботи щодо визначеної проблематики; теоретико-методологічна база та її системні компоненти антропологічного, аксіологічного, психологічного, суб'єктного, системного, синергетичного, інтегративного та діяльнісного характеру; чинна нормативно-правова база, основні регламентні документи дошкільної освіти та їх положення. Конкретизованими та врахованими критеріями розроблення були актуальність (зорієнтованість на розв'язання найважливіших проблем), прогностичність (відображення в запланованому наявних і майбутніх вимог до явища), раціональність (вибір цілей і способів їх досягнення задля максимального результату), цілісність (повноти дій, необхідних для досягнення мети), контрольованість (можливість визначити кінцеві і проміжні цілі діяльності).

6. Структурними компонентами концепції ігрової діяльності дітей дошкільного віку у фізичному вихованні є вертикально та горизонтально розміщені елементи. Вертикальну ієрархію відображено узагальненими метою і завданнями концепції та послідовно взаємопов'язаною групою блоків (методологічним, суб'єктним та реалізаційним), їхнім змістовим наповненням, що є індивідуальним у кожному з випадків. Методологічний містить закономірності, функції та принципи, узагальнені мету та завдання ігрової діяльності, методи і засоби; суб'єктний – «мотиватори», «каталізатори», «реалізатори»; реалізаційний – укладений алгоритм: мету, завдання, методи, засоби, умови та контроль програм занять) та кінцевий елемент – результат (відповідність кінцевого ефекту меті та завданням концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні ЗДО (системний) та програмі занять (підсистемний)).

Системоутворювальними елементами концепції з визначальним впливом на її зміст є індивідуальні особливості контингенту дітей дошкільного віку та класифікація засобів ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку.

7. Ефективність програм занять, побудованих з урахуванням теоретико-методологічних основ ігрової діяльності дітей дошкільного віку у фізичному вихованні, підтверджено експериментальними даними, які отримані за допомогою авторських розробок, реалізованих у власних педагогічних дослідженнях. Перевірку реалізаційних положень концепції ігрової діяльності дітей дошкільного віку у фізичному вихованні проведено із застосуванням:

- народних ігор серед дітей 3–4 років та доведеною ефективністю впливу на рівень психомоторики та пізнавальної сфери. Зафіксовано достовірне поліпшення ($p < 0,05$) показників у ЕГ за усіма компонентами та досягнуто збільшення кількості дітей із позитивним емоційним станом (з 66,66 до 86,67 % серед дівчаток та з 57,14 до 85,72 % серед хлопчиків);
- інноваційних ігор серед дітей 4–5 років та доведеною ефективністю впливу на інтегральний розвиток рухових якостей, процесів мислення та мовлення. Зафіксовано поліпшення показників дрібної моторики, координаційних і швидкісних якостей, вибухової сили, швидкості поодинокого руху, координації рухів і швидкої сили (12,46–27,40%) та вищі значення наочно-дійового, образно-

логічного, вербального мислення та розвитку мовлення серед хлопчиків і дівчаток ЕГ (на 1,69–2,14 бала, $p \leq 0,05–0,01$) відповідно;

- засобів корфболу серед дітей 5–6 років та доведеною ефективністю стосовно фізичного здоров'я й підвищення рівня фізичної підготовленості, поліпшення функціонального стану та соціальної компетентності. Зафіксовано поліпшення більшості показників контролю в ЕГ (дівчатка і хлопчики) порівняно з дітьми КГ (за 11 з 16 показників, $p < 0,05$).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких відображено основні наукові результати дисертації

Категорія А

1. Pasichnyk V, Pityn M, Melnyk V, Semeryak Z, Karatnyk I. Characteristics of the psychomotor system in preschool children with mental disabilities. *Journal of Physical Education and Sport* 2018;47:349–55. DOI:10.7752/jpes.2018.s147. Фахове видання іншої держави (Румунії), внесене до міжнародної наукометричної бази Scopus. *Особистий внесок здобувача полягає в постановці проблеми, обробці отриманих даних, безпосередньому проведенні дослідження, у формулюванні загальних висновків, оформленні публікації.*

2. Pasichnyk V, Khimenes K, Pityn M, Bas O, Hlukhov I, Hnatchuk Y, Drobot K. Physical condition of preschool children with disabilities in psychological and physical development. *Journal of Physical Education and Sport*. 2021;21(1);33:352–9. DOI:10.7752/jpes.2021.01033. Фахове видання іншої держави (Румунії), внесене до міжнародної наукометричної бази Scopus. *Здобувачеві належить розроблення стратегії дослідження, аналіз і узагальнення його результатів, оформлення публікації.*

3. Pasichnyk V, Pityn M, Melnyk V, Karatnyk I, Hakman A, Galan Y. Prerequisites for the physical development of preschool children for the realization of the tasks of physical education. *Physical Activity Review*. 2018;6:117–26. DOI: 10.16926/par.2018.06.16. Фахове видання іншої держави (Польщі), внесене до міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Science. *Здобувачеві належить участь у формулюванні мети і завдань дослідження, науковому обґрунтуванні отриманих результатів і висновків, оформленні публікації.*

4. Pityn M, Pasichnyk V, Galan Y, Melnyk V, Semeryak Z. Morbidity Patterns of Preschool-age Children. *Iranian Journal of Public Health*. 2018;8;29:1433–4. Фахове видання іншої держави (Ірану), внесене до міжнародної наукометричної бази Scopus. *Особистий внесок здобувача полягає у виявленні проблеми, здійсненні досліджень, формулюванні висновків та оформленні публікації.*

Категорія Б

5. Пасічник В, Ковцун В. Принципи побудови занять у фізичному вихованні дітей дошкільного віку в контексті формування гармонійно розвинутої особистості. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2015;2-3:82–6. *Здобувачеві належить участь у пошуку джерел інформації, формуванні структури дослідження, опрацюванні отриманих даних та написанні висновків.*

6. Пасічник В, Мельник В, Кудріна Н. Деякі аспекти використання інтегрованих занять в практиці фізичного виховання дітей дошкільного віку. В: Фізична культура, спорт та здоров'я нації. Зб. наук. пр. Вінницьк. держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Вінниця; 2016, с. 141–5. *Здобувачеві належить участь у пошуку джерел інформації, в аналізі та інтерпретації отриманих даних та написанні висновків.*

7. Пасічник ВМ, Пітин МП, Згоба ВЛ. Сучасні ігрові технології з елементами видів спорту у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. В: Тимошенко ОВ, редактор. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Зб. наук. пр. Київ; 2016;10(80)16, с. 88–93. *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні мети та завдань дослідження, аналізі та інтерпретації отриманих даних, формулюванні висновків, оформленні статті.*

8. Пасічник В, Пітин М. Проблема класифікації ігор у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. В: Фізична культура, спорт та здоров'я нації. Зб. наук. пр. Вінницьк. держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Вінниця; 2016;2, с. 319–26. *Здобувачеві належить участь у пошуку джерел інформації, їхньому опрацюванні та написанні висновків.*

9. Пасічник В. Напрями удосконалення змісту фізичного виховання дітей дошкільного віку за допомогою ігрових засобів. Спортивна наука України [Інтернет]. 2016;4(74):17–25. Доступно: <https://sportscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/442>

10. Пасічник ВМ, Пітин МП, Волошин ОО. Структура захворюваності дітей дошкільного віку (на прикладі м. Львова та Львівської області). В: Тимошенко ОВ, редактор. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Зб. наук. пр. Київ; 2017;5К(86)17, с. 245–9. *Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні проблеми, нагромадженні та структуризації наукового матеріалу, формулюванні висновків, оформленні публікації.*

11. Пасічник В, Пітин М. Класифікація народних ігор у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. Спортивний вісник Придніпров'я. 2017;1:222–6. *Здобувачеві належить участь у пошуку джерел інформації, в аналізі та інтерпретації отриманих даних та написанні висновків.*

12. Пасічник В. Удосконалення системи контролю фізичної підготовленості дітей дошкільного віку (теоретичний аналіз). В: Фізична культура, спорт та здоров'я нації. Зб. наук. пр. Вінницьк. держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Вінниця; 2017;3, с. 599–606.

13. Пасічник ВМ, Пітин МП. Вікові особливості фізичної підготовленості дітей дошкільного віку. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. 2017;25–26:225–34. *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні напрямів дослідження, проведенні педагогічного експерименту та узагальненні отриманих результатів.*

14. Пасічник В. Показники фізичного розвитку дітей дошкільного віку м. Львова та Львівської області. Спортивний вісник Придніпров'я. 2017;3:131–7.

15. Пасічник ВМ, Пасічник ВР. Оцінка рівня фізичної підготовленості дітей дошкільного віку. В: Тимошенко ОВ, редактор. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Зб. наук. пр. Київ, 2017;10 (92)17, с. 82–8. *Особистий внесок здобувача полягає в постановці проблеми, обробці отриманих даних, безпосередньому проведенні дослідження, формулюванні загальних висновків, оформленні публікації.*

16. Пасічник В. Специфічні принципи фізичного виховання дітей дошкільного віку в умовах інклюзивної освіти. В: Фізична культура, спорт та здоров'я нації. Зб. наук. пр. Вінницьк. держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Вінниця; 2017;4, с. 203–8.

17. Пасічник В. Функціональний стан серцево-судинної системи дітей дошкільного віку з відхиленнями у психофізичному розвитку. В: Тимошенко ОВ, редактор. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Зб. наук. пр. Київ; 2017;12(94)17, с. 72–5.

18. Пасічник В, Пітин М. Показники діяльності кардіореспіраторної системи дітей дошкільного віку. Фізична активність, здоров'я і спорт. 2017;2(28):22–34. *Здобувачеві належить визначення основних етапів проведення дослідження, аналіз та узагальнення отриманих результатів, оформлення публікації.*

19. Пасічник В. Особливості фізичного стану дітей дошкільного віку з відхиленнями у психофізичному розвитку. Фізична активність, здоров'я і спорт. 2017;2(29):24–32.

20. Пасічник ВМ, Згоба ВЛ, Пасічник ВР. Аналіз психічного та соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з особливими потребами. В: Тимошенко ОВ, редактор. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Зб. наук. пр. Київ; 2018;3(94)18, с. 77–81. *Здобувачеві належить розроблення стратегії дослідження, аналіз і узагальнення його результатів, оформлення публікації.*

21. Пасічник В, Пітин М, Бубела О. Вікові особливості поведінкових характеристик дітей дошкільного віку. В: Фізична культура, спорт та здоров'я нації. Зб. наук. пр. Вінницьк. держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Вінниця; 2018;5(24), с. 91–7. *Здобувачеві належить участь у визначенні проблематики дослідження, опрацюванні отриманих даних та написанні висновків, оформленні публікації.*

22. Пасічник ВМ, Пітин МП, Пасічник ВР. Характеристика емоційного розвитку дітей дошкільного віку. Український журнал медицини, біології та спорту. 2018;3;7(16):297–302. DOI: 10.26693/jmbs03.07.297. *Здобувачеві належить розроблення плану дослідження, систематизація його результатів, формулювання висновків та оформлення публікації.*

23. Пасічник ВМ, Пітин МП, Романчук ІВ. Індивідуально-типологічні особливості дітей дошкільного віку. В: Тимошенко ОВ, редактор. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Зб. наук. пр. Київ; 2019;1(107)19,

с. 69–73. *Здобувачеві належить розроблення стратегії дослідження, аналіз і узагальнення його результатів, формулювання висновків, оформлення публікації.*

24. Пасічник ВМ, Згоба ВЛ. Оцінка психічного розвитку дітей дошкільного віку. В: Тимошенко ОВ, редактор. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Зб. наук. пр. Київ; 2019;2(108)19, с. 135–40. *Особистий внесок здобувача полягає у виявленні проблеми, здійсненні досліджень та формулюванні висновків, оформленні публікації.*

25. Пасічник В, Пітин М, Тодорова В, Пасічна Т. Особливості психофізичного стану дітей дошкільного віку з особливими потребами. Спортивний вісник Придніпров'я. 2019;4:177–86. *Здобувачеві належить участь у формулюванні мети і завдань дослідження, науковому обґрунтуванні отриманих результатів і висновків, оформленні публікації.*

26. Пасічник ВМ, Романчук ІВ, Згоба ВЛ. Результати оцінки психофізичного стану дітей дошкільного віку. Український журнал медицини, біології та спорту. 2020;5;2(24):243–50. DOI: 10.26693/jmbs05.02.243. *Здобувачеві належить розроблення стратегії дослідження, проведення, аналіз і узагальнення його результатів, формулювання висновків та оформлення публікації.*

27. Пасічник В. Сутність ігрової діяльності у формуванні особистості дітей дошкільного віку. Спортивні ігри. 2020;3(17):43–57.

28. Пасічник ВМ, Талапа П. Вплив фізкультурно-оздоровчих занять з елементами корфболу на фізичну підготовленість дітей старшого дошкільного віку. Спортивні ігри. 2020;4(18):60–71. DOI: 10.15391/si.2020-4.06. *Здобувачеві належить розроблення плану дослідження, систематизація його результатів, формулювання висновків та оформлення публікації.*

29. Пасічник В, Пітин М, Глухов І, Дробот К. Загальні функції концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. В: Тимошенко ОВ, редактор. Науковий часопис нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Зб. наук. пр. Київ; 2021;7(138)21, с. 94–100. *Здобувачеві належить участь у пошуку джерел інформації, в аналізі та інтерпретації отриманих результатів, написанні висновків, оформленні публікації.*

30. Пасічник ВМ, Пітин МП, Згоба ВЛ, Пасічник ВР, Колобич ОВ, Хоркавий БВ. Спеціальні функції концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. В: Тимошенко ОВ, редактор. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Зб. наук. пр. Київ; 2021;10(141)21, с. 97–105. *Особистий внесок здобувача полягає у виявленні проблеми, здійсненні досліджень та формулюванні висновків.*

31. Пасічник ВМ, Еделєв ОС, Городинська ІВ. Індивідуальні особливості дітей дошкільного віку як чинник диференціації ігрової діяльності у фізичному вихованні. В: Вісник Запорізького національного університету. Серія: Фізичне виховання і спорт. Зб. наук. пр. Запоріжжя; 2021;2, с. 45–56. *Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні проблеми, нагромадженні та структуризації наукового матеріалу, формулюванні висновків та оформленні публікації.*

32. Пасічник ВМ, Гарбар ДО. Динаміка показників фізичної підготовленості дітей 5–6 років під впливом фізкультурно-оздоровчих занять з елементами міні-баскетболу. В: Тимошенко ОВ, редактор. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Зб. наук. пр. Київ; 2021;11К(142)21, с. 95–9. *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні напрямів дослідження, проведенні педагогічного експерименту, аналізі та інтерпретації отриманих даних та формулюванні висновків.*

33. Пасічник В, Пітин М, Окопний В, Теліховський І. Концепція ігрової діяльності у межах фізичного виховання дітей дошкільного віку. В: Тимошенко ОВ, редактор. Науковий часопис нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Зб. наук. пр. Київ; 2022;9(154)2022, с. 78–85. *Особистий внесок здобувача полягає в постановці проблеми, визначенні наукових пріоритетів, обґрунтуванні елементів концепції та їх взаємозв'язків, формулюванні висновків, оформленні публікації.*

34. Пасічник В, Мельник В, Березовський М. Вплив програми фізкультурно-оздоровчих занять із використанням народних ігор на психоемоційний стан дітей 3–4 років. В: Тимошенко ОВ, редактор. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ; 2022;10(155)2022, с. 120–3. *Здобувачеві належить розроблення плану дослідження, систематизація та обробка його результатів, формулювання висновків, оформлення публікації.*

35. Пасічник ВМ. Пасічник ВР. Перспективи удосконалення фізичного виховання дітей дошкільного віку засобами спортивних ігор. Спортивні ігри. 2022;4(26):28–39. *Здобувачеві належить участь у формулюванні мети і завдань дослідження, науковому обґрунтуванні отриманих результатів і висновків, оформленні публікації.*

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

36. Пасічник В, Петрина Р, Ковцун В. Аналіз інноваційних технологій комплексного розвитку особистості дошкільника в практиці фізичного виховання. В: Приступа Є, редактор. Молода спортивна наука України. Зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. Львів; 2015;19;2, с. 206–11. *Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні проблеми, нагромадженні та структуризації наукового матеріалу, формулюванні висновків та оформленні публікації.*

37. Пасічник ВМ, Пітин МП. Інтерактивні ігри у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. В: Зорій ЯБ, Киселиця ОМ, редактори. Актуальні питання фізичної культури, спорту та ерготерапії. Матеріали III Міжнар. наук.-спорт. конгр. студ. та мол. вчених. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т; 2022, с. 89–91. *Здобувач особисто проаналізував наукову й методичну літературу, обробив результати дослідження та сформулював висновки.*

38. Пасічник В, Мельник В. Порівняльна характеристика розвитку психомоторної функції дітей дошкільного віку з вадами психофізичного розвитку та їх однолітків з нормативним розвитком. В: Зорій ЯБ, редактор. Оздоровчо-

рекреаційна рухова активність у сучасному суспільстві. Матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т; 2020, с. 170–2. *Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні проблеми, нагромадженні та структуризації наукового матеріалу, формулюванні висновків, оформленні публікації.*

39. Пасічник В, Яцковський В. Аналіз показників гемодинаміки дітей 5–6 років із вадами психофізичного розвитку. В: Приступа Є, редактор. Молода спортивна наука України. Зб. наук. пр. Львів; 2018;22;2, с. 48–9. *Здобувачеві належить участь у формулюванні мети і завдань дослідження, науковому обґрунтуванні отриманих результатів і висновків, оформленні публікації.*

40. Пасічник ВМ, Пасічник ВР. Проблеми реалізації інклюзивного фізичного виховання дітей дошкільного віку. В: Фізична культура, спорт та здоров'я. Матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф. Харків: ХДАФК; 2017, с. 80–3. *Здобувачеві належить участь у пошуку джерел інформації, їхньому опрацюванні, написанні висновків та оформленні публікації.*

41. Пазичук О, Пасічник В. Роль спортивних громадських організацій у системі фізичного виховання різних груп населення. В: Фізична культура і спорт: досвід та перспективи. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Чернівці; 2017, с. 78–80. *Здобувачеві належить участь у пошуку джерел інформації, їхній систематизації та написанні висновків.*

42. Пасічник В, Пітин М. Проблема оцінювання фізичної підготовленості дітей дошкільного віку. В: Фізична культура і спорт: досвід та перспективи. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Чернівці; 2017, с. 82–4. *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні мети та завдань дослідження, систематизації наукових даних, їх структуризації, формулюванні висновків, оформленні публікації.*

43. Пасічник В, Пасічник В. Можливості використання елементів спортивних ігор з м'ячем для розвитку фізичних якостей дітей старшого дошкільного віку. В: Теоретико-методичні засади спортивних та рекреаційних ігор. Зб. наук. ст. Львів; 2016, с. 101–5. *Особистий внесок здобувача полягає у виявленні проблеми, здійсненні досліджень, формулюванні висновків та оформленні публікації.*

44. Пасічник ВМ, Пасічник ВР. Теоретичні аспекти використання вправ та ігор з елементами баскетболу у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. В: Мітова ОО, редактор. Баскетбол: історія, сучасність, перспективи. Матеріали I Всеукр. з міжнар. участю наук.-практ. інтернет-конф. Дніпро: ДДІФКіС; 2016, с. 238–41. *Особистий внесок здобувача полягає в участі у пошуку джерел інформації, їхньому опрацюванні, в аналізі та інтерпретації отриманих даних та написанні висновків.*

Наукові праці, що додатково відображають наукові результати дисертації

45. Пасічник В. Особливості функціонального стану кардіореспіраторної системи дітей дошкільного віку з відхиленнями у психофізичному розвитку. В: Молодь та олімпійський рух. Зб. тез доп. XI Міжнар. конф. мол. вчених. Київ; 2018, с. 412–3.

46. Пасічник В. Вплив програми фізкультурно-оздоровчих занять із використанням народних ігор на показники психомоторних якостей дітей 3–4 років. В: Фізична культура, спорт і здоров'я: стан, проблеми та перспективи. 36. тез XXII Міжнар. наук.-практ. конф., 6–7 грудня 2022 року. Харків: ХДАФК; 2022, с. 71–3.

47. Пасічник ВМ, Пітин МП, Глухов ІГ, Дробот КВ, Глухова ГГ, автори. Методика тестування фізичної підготовленості дітей дошкільного віку. Авторське свідоцтво № 100097 Україна. 2020 Жовт. 1. *Здобувачеві належить наукова ідея та розроблення методики.*

48. Пасічник ВМ, Пасічник ВР, Пітин МП, Каратник ІВ, Мельник ВО, автори. Концепція ігрової діяльності у межах фізичного виховання дітей дошкільного віку. Авторське свідоцтво № 115943 Україна. 2023 Січ. 19. *Здобувачеві належить наукова ідея та обґрунтування елементів концепції та їх взаємозв'язків.*

49. Пасічник В. Теорія і методика викладання баскетболу: навч. посіб. Львів: ЛДУФК; 2015. 78 с.

50. Пасічник В, Мельник В. Рекреаційні ігри: навч. посіб. Львів: ЛДУФК; 2018. 106 с. *Здобувачеві належить наукова ідея та інтерпретація результатів.*

АНОТАЦІЯ

Пасічник В.М. Теоретико-методичні основи ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту зі спеціальності 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. – Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Львів, 2023.

У дисертації представлено нове розв'язання науково-прикладної проблеми обґрунтування концепції ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання. Мета дослідження – обґрунтувати теоретико-методичні основи ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання для забезпечення формування складових гармонійного розвитку особистості. Дослідження проведено упродовж 2015–2023 рр. та охоплювало чотири етапи. За результатами дослідження уперше обґрунтовано й розроблено концепцію ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання (визначено змістове наповнення методологічного, суб'єктного та реалізаційного блоків); уперше на методологічному рівні розкрито специфіку ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку, що визначають за сукупністю функцій і принципів; уперше укладено класифікацію засобів ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку, що враховує загальну сукупність науково й методично обґрунтованих підходів до застосування ігрових засобів і методів в освітньо-виховному процесі закладів дошкільної освіти; уперше визначено комплекс чинників диференціації структури та змісту засобів ігрової діяльності для реалізації у фізичному вихованні дітей дошкільного віку.

Ключові слова: діти дошкільного віку, гармонійний розвиток, ігрова діяльність, фізичне виховання, концепція, класифікація, засоби, ефективність, програми занять.

ABSTRACT

Pasichnyk V.M. Theoretical and methodological foundations of preschool children play activity in the process of physical education. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Doctor of Science in Physical Education and Sports on specialty 24.00.02 – Physical Culture, Physical Education of Different Population Groups. – Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture, Lviv, 2023.

The content of numerous program and regulatory documents emphasizes the priority of the preschool education advance, accentuating maintenance and promotion of child's physical, mental, social and spiritual health.

Application of various forms and means of harmonious development of children, play activity acquiring great significance among them, has become a strategic educational area for physical development of the preschool children. Outside ambient with its specifically pronounced socio-economic impact on child's development attaches special importance and topicality to the above mentioned scientific area devoted to child's physical and mental health.

Therefore, the thesis subject has been determined by the necessity of scientific and applied solution retrieve to meet the lack of an important concept of preschool children play activity in the process of physical education.

The purpose of the study is to substantiate the theoretical and methodological bases of preschool children play activity in the process of physical education in order to ensure the moulding of harmonious personality development constituents.

The undertaken studies presupposed the use of methods of theoretical analysis and data generalization of scientific, methodological and electronic resources, general scientific methods, sociological methods, pedagogical observation, pedagogical testing, educational experiment (declarative and formative), anthropometric methods, medico-biological methods, psychodiagnostic methods, and methods of mathematical statistics.

The study was conducted during 2015–2023 and covered four stages. To study the level of morbidity and physical development of preschool children, the data of 1672 preschool children were collected. To investigate the functional state indicators, the level of physical fitness, psychomotor skills, mental, social and emotional development, behavioral and individual typological features, 1188 children of preschool age, as well as 54 children with psychophysical development abnormalities of various nosological groups have been involved. Within the framework of the study, a survey of 78 pedagogues from various preschool educational institutions was conducted to determine the individual typological characteristics (behavioral characteristics) of preschool children. To conduct the formative educational experiment, 176 children aged 3–6, who were divided into three control and three experimental groups have been involved.

On the basis of the research results, the following *scientific novelty* has been obtained:

- for the first time, the concept of the preschool children play activities in the process of physical education was elaborated and substantiated. The content, definition and purpose of the following blocks are defined: methodological block, which is hierarchically represented by patterns, functions, principles, goals, tasks, methods and means related to play activity in the physical education of preschool children; subjective block associated with the functions performed by separate groups of persons ("motivators", "catalysts", "implementers"), as well as realizable block, which is represented by the programs for conducting individual trainings and bears the main burden related to the implementation of the goal and tasks of the concept within the physical education of preschool children;

- for the first time, the specifics of play activity in the physical education of preschool children is revealed at the methodological level. The preschool children play activity is determined by a set of functions: competence, interdependence, effectiveness, density, as well as by certain principles, like health and harmonious orientation of the child's development, taking into account experience, individuality and collectivity, social conformity, democratization of educational process, reflection and transformation, emotional comfort, efficiency and performance;

- for the first time, a classification of means of play activity in the physical education of preschool children has been elaborated, which takes into account the general set of scientifically and methodically justified approaches to play activity means and methods introduction into the educational process of preschool education institutions;

- for the first time, a set of factors differentiating the structure and content of play activity means has been determined, thus enhancing their implementation in the physical education of preschool children. It is necessary to take into account the individual characteristics of the contingent; to focus on solving the health-improving, educational, developmental and remedial tasks of special education; specifics of means; conditions of conducting the classes; nature and forms of organization;

The practical significance lies application of theoretical and methodological provisions of play activity in the system of preschool education institutions, which might contribute to the increase the effectiveness of the system of physical education of preschool children; the advantage of the study results could be taken in the process of training applicants of the first (bachelor's) and second (master's) levels of higher education in the field of knowledge 01 "Education / Pedagogy" in the specialty 017 "Physical culture and sport" and 014 "Secondary education (physical culture)" in the profile specialized institutions of higher education.

Keywords: children of preschool age, harmonious development, play activity, physical education, concept, classification, means, efficiency, training programs.